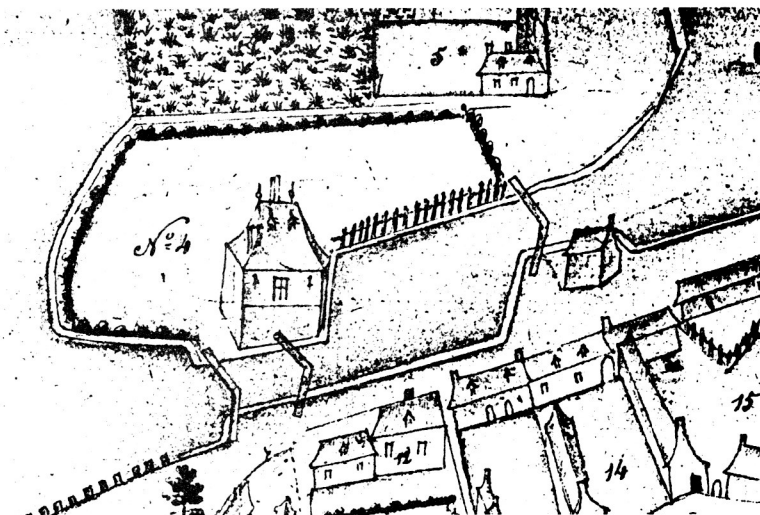

DE RUPELSCHANS

**wille-
broekse
kro-
nieken**

1984-2

DE RUPELSCHANS

DOOR
B. RUGGELING

**wille-
broekse
kro-
nieken**

SAMENGESTELD EN VAN KOMMENTAAR VOORZIEN
DOOR FLOR COOLS

EEN WOORD VOORAF

Het is Jos de Keersmaecker die ons er voor 't eerst attent opmaakt. In 1979, het jaar dat Willebroek zich opwarmt om 'n achthonderdjarig bestaan te vieren, komt zijn meer dan vermeldenswaard boek "Klein-Willebroek, Schippersdorp", van de pers. In de omvangrijke literatuurlijst stoten we op een meer dan opmerkelijke referentie. We citeren letterlijk : Ruggeling, B. (A.van den Berghe) : De Rupelschans te Klein-Willebroek (een bladzijde uit de strijd onzer vaders in de XVIde eeuw) - Willebroek, Drukk. F.Thomas-Roggeman - 1883.

In de Antwerpse Stadsbibliotheek krijgen we het gezochte op de leestafel. Blij verwonderd hebben we dit Geuzenpamflet in dichtvorm gelezen. Dan toch bijna. Op de eindpagina, nl. bladzijde 30, laat de versritmiek het duidelijk afweten. We vermoeden een onvolledig exemplaar. De Bibliographie de Belgique brengt hieromtrent zekerheid. In haar 9de jaargang (1883, p. 195, nr.1097) bericht ze dat de publikatie niet alleen 32 genummerde bladzijden telt maar tevens dat ze de mogelijke koper 1 frank en 25 centiemen kost. Nader spuurwerk brengt ons in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel waar we in een convoluut eindelijk een gaaf drukwerk te lezen krijgen. Maar, we willen meer. J.G.Frederiks en F.Jos van den Branden vertellen ons op pagina 59 van hun Biografisch Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse Letterkunde (1889) dat Ruggeling, B. staat voor Adolf van den Berghe en dat deze "gevestigd is te Willebroek". Met Karel de Decker als logistieke steun pluizen we de bevolkingsregisters na. Geen enkel spoor van A. van den Berghe terug te vinden. Niks, nihil. De houten brug "Weduwe van Enschoedt" over de Rupel is anno 1883 de verkeersas tussen Klein-Willebroek en ... Boom. De bevolkingsregisters van Boom dan maar. Alex Vinck is ons een hulp. Adolphus Carolus Franciscus van den Berghe, geboren den 5 oktober 1851 te ... Brugge, vandaar die pseudoniem "B.Ruggeling", trouwt te Anderlecht den 14 november 1877 Josephina Lielens, geboren te Brussel den 21 december 1858. Vijf kinderen : Arthur, Adolphus, Maria, Henrietta en Palmyra. Beroep? "Professor" aan de Middelbare school. De familie woont achtereenvolgens in de Vrijheids-, de Antwerpse- en de Brandstraat. Adolf wordt vrij vlug weduwnaar. Zijn dame sterft op 10 januari 1889. Zijn jongste dochter, Palmyra, op 7 juni van hetzelfde jaar. Van den Berghe geeft onderricht aan "De Mannekens-School" van oktober 1873 tot juni 1905, (Lindekens, R. : Koninklijk Atheneum L.Mannekens, 1961).

In de inleiding van het gedicht "De Rupelschans te Klein-Willebroek" verwijst Ruggeling naar H. Sel's Proeve van Historische Mengelingen ... (1873). Bij nalezing van dit werk vinden we als intekenaars op p.363 ... eene Janssens als sluismeester te Willebroeck en op p.365 ... de jonge van den Berghe als leraar aan de middelbare school van Boom. Het is niet uitgesloten dat Edmond Janssens, bewoner van de "Schans" en liberaal gemeenteraadslid, zijn vriend Adolf overtuigt het geuzenpamflet bij een eveneens liberaalgezind drukker, namelijk F.Thomas-Baggerman, te laten uitgeven. Baggerman en niet Roggeman zoals de Keersmaecker het verkeerdelijk weergeeft in zijn bibliografische nota. Deze Thomas-Baggerman is de "Willebroek"-zichtkaartenverzamelaars wel bekend.

Het Boomse museum aan de Tuyaertstraat stelt, veilig achter glas, een andere brochure van van den Berghe ten toon, "De Toekomst der Gemeente-Teekenschool", (1880). Alex Vinck en Marc Van de Velde refereren naar dit werkje in hun "Geschiedenis van de Socialistische Arbeidsbeweging te Boom", (1978, deel I). Ruggeling heeft niet alleen maar belangstelling voor de 16de eeuwse volksopstand in de verscheurde Nederlanden. Met deze publikatie komt de leraar A.van den Berghe op voor het zo noodzakelijk vakonderwijs van de 19de eeuwse kleine man.

aangeboden door de **Vaertgeus**
aan *Mahieu Patrick*

t.g.v. de promotie 1982

De geuzen zijn uit Willebroek
nooit helemaal weggeweest !
(Uitg. De Vaertgeus, tek. van
Wies Peleman).

Kommentaar bij voetnoot 16 (zie blz. 27)

EEN.

De beide data hier vermeld zijn duidelijk een slordigheidje van drukker Thomas. 1576 wordt 1567 en 1578 ... 1568.

TWEE.

"Het is te Willebroeck dat de prins van Oranje ...". We wensen nu eens en voor altijd de controverse omtrent deze historische ontmoeting of deze nu al dan niet te Willebroek heeft plaats gehad op punt te zetten. Het geschiedkundig feitenmateriaal, voor wie wil zoeken, is ontegensprekelijk aanwezig. Het eigentijdse handschrift van kroniekschrijver G. Van Haecht, het verweerschrift van de Antwerpse stadsfunctionaris en "vriend van Oranje" J. Van Wesenbeke, de notulen van Egmont's proces, de verslagen van Berty, geheimschrijver van Margaretha van Parma en de briefwisseling van deze landvoogdes met Filips II situeren de laatste ontmoeting tussen Oranje en Egmont onweerlegbaar te Willebroek. Zeker niet te Klein-Willebroek zoals Eugeen De Seyn het foutief interpreteert. Klein-Willebroek ontwikkelt zich "na" de ingebruikname van het sas aldaar, + 1574. Tot dan houdt het getijdenwater van de Rupel halt aan de sasdeuren van Willebroek. Een tweede dorpskern ontstond in analoge omstandigheden alhier na 1557 toen het eerste aangelegde kanaalsas, dat van Tisselt, onvoldoende bleek om de waterlast te keren. De Rupelschans te Klein-Willebroek komt er op initiatief van de "Spanjaarden", anno 1576. De "Geuzen" zullen haar verder uitbouwen.

... affveerdigen nae het fort het welcke men is maeckende tot Willebroeck de quantiteyt van Iic delen, Iic sperren oft capranen, hondert manden ende hondert pypegalen ... Actum XX Februarii anno 1578.

Oranje is terug van weggeweest en vliegt er onmiddelijk in ... de faire délivrer au capitain Jean le Noir, estant en garnison à Willebrouck deux tonneaux de pouldre et trois cent £ de mèches. Faict en Anvers le XIIe de Febvrier 1578. Soubsigné : Guillaume de Nassau ... Na het optrekken van de kruitdampen kan de pret alhier nog niet op ... Geordineert den Amoniemeester Peeteren van de Venne te leveren ende laeten volgen II £ buspoeders, VIII busselen lonten ende XL scherpen van III 1/2 ponden, ende andere XL scherpen van III 1/2 ponden, tot behoef van synne schepen liggen voor het fort van Willebroeck. Actum Ila octobris 1579 ...

DRIE

We gaan nu mensen ontgoochelen die "Het Vlies - Het Gulden Vlies-La Toison d'Or" elders wensen te situeren dan de plaats waar het gebouw nooit weg geweest is. De archiefstukken spreken voorzichzelf.

15 maart 1564, Anna Janssens koopt land op westzijde van de dijk en 't sas van de Nieuwe Vaert.
15 maart 1565, Anna Janssens koopt erve bij de "spuye".

26 november 1566, Jan Antheunis, brouwer, huurt van Anna Janssens, weduwe van Henric van Duysborch een brouwerij aan de Brusselse Vaart.

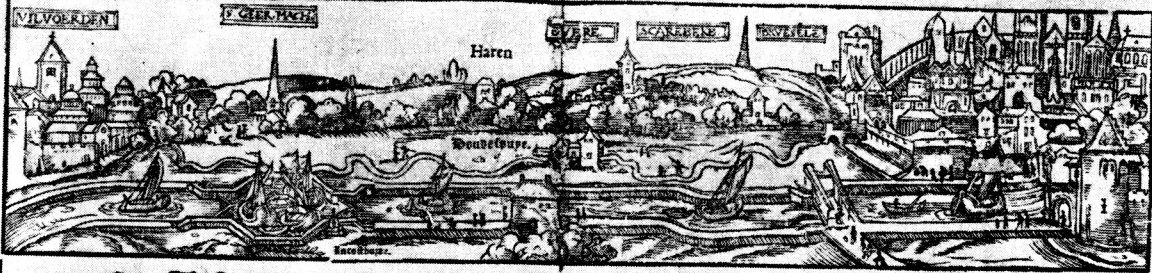
14 maart 1585, ... de vercoopinge ... gedaen aen Jacques de Pauw, overmits den somme van drije hondert carolus gulden eens ... tot behoef van heer en meester Gooris van Kieffelt, secretaris der Stadt van Antwerpen, ende jouffrouwe Anna van Asseliers sijne wettige huysvrouwe ... eene gedemolieerde erve metten materialen daerop ende aene liggende, EERTIJDJS geweest hebbende eene schoone brouwerije genaempt het Vlies, met den hove, een stucxken lants daeraene gelegen, gronde ende allen toebehoorten. Der selver soe die gelegen is op de Vaert van Bruessel tot Willebroeck tegen over 't sasse, inder voegen gelijk Charles van Hanswijck onsen meyer die selve erffne in hueringen is besittende, oost de voorscrevene Schipvaart, heer Jacop van Immerseele west, sheerenstaete tsuyden ende tgoet van signeur Marten della Faillie noorden gelegen ... gedaen op den vierthiensten dach der maent van meerte int jaer ons heeren duysent vijffhondert ende vijffnientachtgentic ...
(zie akte hiernaast)

Onze Anna Janssens is een ondernemende Antwerpse zakenvrouw. Ze huwt in 1530 met Hendrik van Duysborch, een brouwer en eigenaar te Antwerpen van enkele goeddraaiende brouwerijen waaronder één genaamd ... het Gulden Vlies. Een dochter Margriete treedt in 1557 in het huwelijk met de Antwerpse stadssecretaris Jan van Asseliers. A. Janssens relaties met de stadsmagistraat, ondermeer de Schetzen (de stadsrentmeester Melchior Schetz koopt Willebroek in 1560 van ... Willem van Oranje) aktiveren haar speculatieve ambities. Deze succesvolle dame zal te Willebroek opduiken waar de "jonge" Brusselse Vaartzone een winstgevend trekijzer is. Als bouwpromotor heeft Antwerpen haar onder andere het Hessenhuis te danken. Anna Janssens zal het dan ook tot één van de veertig rijkste inwoners van deze stad brengen. Haar fortuin gaat bij haar overlijden, in 1581, naar haar dochter Anna en naar Clementia, Anthonis, Hendrik en Anna, de kinderen van haar in 1568 overleden dochter Margriete. De laatste Anna zal de Antwerpse stadssecretaris Gooris Kieffelt trouwen. Het is deze Anna die ... naebescrevenen goet, van bloetswegen vernaedert ende gecalangiert hebbende ..., het Vlies tenslotte zal verkopen.

Meliorator van de stad Antwerpen wordt hij geroemd. Gilbert van Schoonbeke, aldaar geboren in 1519, is grondspeculant, urbanist en industrieel, en ... brouwerijengigant ... "Hier siet ghy Gilbert van Schoonbeke ghefigureert, Comis van de finantie des Coninckx voorwaer, 't Waeterhuys heeft 't Hantwerpen gheordineert, En vier- en twintich brauwerien, daer 't water loopt claer, Met veel schoon edificien, soo 't blykt int openbaer"... Van Schoonbeke is Willebroek en de Kanaalbeheerders niet onbekend : "C'est ainsi qu'on consultera pour les travaux de l'écluse de Willebroeck le célèbre Gilbert Van Schoonbeke, d'Anvers". Hij zal de ingebruikneming van het sas (1557) niet mee maken en evenmin de festiviteiten ter gelegenheid van de inhaling "der Nieuwer Schipvaart", 12 oktober 1561. Hij overlijdt in 1556. De curatoren verkopen zijn brouwerijonderneming aan de Stad Antwerpen. Melchior Schetz zit aan de bron en viseert er zes. 'n Weinig later verkoopt hij er één door nl. Balckersveer aan ... Anna Janssens, voor deze haar zoveelste.

"ende tgoet van seigneur Marten della Faillie noorden gelegen ...". Willebroek is in haar wonder- en hongerjaren meer dan attractief voor Antwerpse geldmagnaten. De voorname zakenman Marten della Faillie zal in de tachtiger jaren der 16de eeuw 'n goede 240 ha Willebroekse grond in eigendom hebben. In zijn 'Huize van Plaisantie" aan de vaartkant zullen Hoog Bezoek en, of zakenrelaties elkaar de vloer betwisten. M. della Faillie wordt één van de vier meest gefortuneerden in het Europa van toen. Het jaar 1587 is hem wel 'n opdoffer. Op 2 augustus wordt de trekschuit die de Brusselse Vaart opvaart door "Freebooters" geënterd.

Indcompst der nieuwer Schipbaert der Stadt van Brusselle.

Amptman/ Borghermeesteren/ Schepen/ Rentmeesteren

ENDE RAEDT DER STADT VAN BRUSSELLE GHEBIEDEN ONS IN ALDER GHENEGHEENTHEIT IN DE gorde Gratie en Ionste van allen den ghenen/den welcken dese gheghenwoerdighe ter kennissen sullen comen/met behoerlycke Eerbiedinghe ende Saluyt.

DE DELE/ Wijsse/ Voersinnighe/ bemide Vrienden/ Alsoo Wy ter Eeren Godes Almachtich in meyninghen sijn/by sijnder hulpen/ des Vrydaeghs ende Tsaerdaeghs den Thiensten ende Elffsten van der Maent van Octobri naetcomende/ te openen onse Nieuwe Schipvaert/ die ons den tijt van Thien/ oft wat meer laren/ seer arbytelijck/ swaerlijck/ ende costelijck es ghefallen: daer inne alle onse jonlighe ende welgheaffectieerde Vrienden hen (soo Wy hopen) hertelijck sullen verbliden. Soo est dat Wy tselve niem anden willende verwiighen/ maer elcken begheerende deelachtich te makene vander voersyde onser langher verhoepster ende seer verwachter oft begheerder Blijfschap/ uwen E. ende jonstigher Affectien van tghene dese voersyde is/ ende hier na volghet/ wel hebben willen adverteren by desen/ ten eynde uwer voersyde E. ende een yeghelijck ons r' Schepe mach comen befoeckten/ ende hulpen vermeerderen de Frelle nabeschreven.

De Eere
van Bruss.

Den Twee
en den Der-
den.

Wier C. p.
sont hebben
Tsaerliche
Tweede ver-
luch.
Dronnke.
d' Schepen.

Presentatie

Annulsi

Incomst
der Schepen
gheschiedt
in Brussel.

- ¶ Mits welcken doen Wy eenen yeghelijcken weten/ Dat soo wat Schippers van eneder Stadt oft plaetsen ons comen befoeckten met meest Schepen chierlijckst toegerust met meest Volcks/ die sullen Wy beschinken/ met een Silueren Schep/ weert wese matten faitsoene/ Vintich Carolusguldenen eens: Ende daer en boven Drie Hamels/ ende Tweelf Ghelten Rinswijns: Ende dit voer den Eersten Prijs.
- ¶ Item/ voer den Tweeden Prijs/ Een Silveren Schuyt/ weert zijnde matten faitsoene/ Vijfentwintich Carolusgul. ende daer toe Twee Hamels/ ende Acht ghelten Rinswijns.
- ¶ Item/ Ende voer den Derden Prijs/ Een silveren Schale metter Wapene deser Stadt daer inne weert wese matten faitsoene/ Tweelf Carolusguldenen/ ende daeren boven eenen Hamel/ ende Sesse ghelten Rinswijns.
- ¶ Item/ elcken Schipper die ouer de hondert Persoonen innebringht/ salmen daer en boven/ beschinken met eenen Hamel/ ende Sesse Ghelten Wijns.
- ¶ Item/ de Schipper die d' alder chierlijckste Schip van allen/ met sijnen toebehoert innebringht/ sal boven de voer Prijzen/ noch hebbē Eenen Hamel/ ende. vi. Gheltē Rinswijns.
- ¶ Item/ soo wie met sijnē Schepē ons van yerst sal comē befoeckten/ dien sullen Wy beschinckē met eenen siluere Sinte Michiel/ weert wese matten faitsoene/ Ses Carolusgul.
- ¶ Item/ sullen de voersyde Schippers hen moeghen behalen met Heuden/ Cogghen/ Drummelers/ Pleyten/ endere: Behalven dat die over de eenentwintich voeten buyten boerts/ niet wirt en sijn/ ende over de Seven/ oft Acht voeten niet diepen en gaen.
- ¶ Item/ de voersyde Schepen sullen hen na de voersyde openinghe van onser Vaert mo. ten vinden om te passeren deur d' eerste Spuyē (gheheten de Spuyē van Willbroeck ontrent Boome) sijn een ure voer/ oft een ure na de volle Zee daer.
- ¶ Item/ ende salmen selve tijde den Schepen tot diert plaetsen ghereetichap doen om deur te latene/ met. viij. x. ende. xij. te male/ na de gheghentheit ende grootte der selver.
- ¶ Item/ Welcke Schepen men dan sal soo voorts helpen om binnen Vijft uren ten lancksten binnen onser Stadt van Brusselle te sijne/ op dat hen gheliefdēt eer/ na gheghentheit vanden Were/ ende Winde.
- ¶ Item/ dat alle de Schippers (die ons na d' Openinghe van onser voersyde Vaert als boven/ sullen willen comen befoeckten/ ende na Prijs staen) die sullen hen vinden des Soms daeghs den. xij. Octobris ten Een uren na der Noenen ten lancksten/ boven onser vierder Spuyen/ gheheten boven Vilvorden/ gheheten den Incofborre.
- ¶ Item/ de selve Schippers sullen by hen selven/ oft by eenighen van hen (metter Wapene vander Stadt van daer sy comen) presenteren ten Tinneele/ d' welck sy vinden sullen op de voersyde Vaert binnen onser Stadt.
- ¶ Item/ ende achtervolghende der selver Presentatien/ sullen Wy hen doen innhalen/ ende voerby den voersyde Tinneele doen dirgeren/ met sulcker triumphen als Wy best moeghen.
- ¶ Item/ Voer welcken Tinneele elck Schipper sijn volck sal te lande fetten/ om tselve te verhoonene/ ende den nombre te wetene/ op dat sy van daer voerts moghen gaen elck in sijn affaeren.
- ¶ Item/ ende oft eenighe goede Heeren/ oft goede Mannen comende van svrydaeghs oft tsaerdaeghs te voren vernoeyde oft verdrote totten voersyde Sondach te blijven/ soo sullen die ghene dient ghelieven sal/ met Gondelen oft schipkens over de/ ende andersins/ moghen comen vernachten binnen Vilvorden oft Brusselle/ ende aldaer heure saken besorghen ende beneffenden voersyde Sondach verwachtende.
- ¶ Wel verstaende/ dat de ghene die heuren Schippers toegheleeghe hebben van Ghetele ende Nombre te sijne/ om ter voersyde Incomst Prijs te winnen/ hen sullen moeren vinden vog den Twee uren/ eer het Trompet twemale omgheslaghen sal hebben/ binnen den grooten Schepen/ daer mede sy comen sijn/ beneden tē Leste Brugge te Brussel weerts/ om hen (als voersyde is) voer den Tinneele te verhoonene.

Met Consent vanden Hove. Ende onderteckent Vander Aa.

Geprint inde Keijserliche Stadt van Brusselle by Michiel van Namont figurein/ oer ende gheslagen Boeck/ inder der Con. Opjessers.

De uitnodigingsbrief die naar de steden werd gestuurd als uitnodiging tot de plechtige opening der vaart.

Bij het treffen telt Maarten's gezelschap acht doden. Zeventien gevangenen worden als gijzelaars naar Bergen-op-Zoom gesleept. Onder hen Maarten de Torreje, neef van Kardinaal Granvelle en Grimaldi, secretaris van de Geheim Raad. Maarten zal ... "après avoir esté d'eulz battu, hurté, bruslé et reçu d'eulx une infinie d'indignitez et d'injures ..." en na het uiteindelijk betalen van een voor die tijd fabelachtige borgsom in juni 1588 vrijgelaten worden. Zijn onprettige "Hollandse Periode" zal hij zijn broers Charles en Jacques de Jonge omwille van erfenisperikelen onder de neus wrijven. De familie della Faille zal nog veelvuldig geschiedenis maken te Willebroek. Maar dat is weer een ander verhaal.

VIER.

"Vaarwel, Prins zonder land", "Vaarwel, Graaf zonder hoofd". Zomaar een boutade ?

Luis Cabrera de Cordoba, Spaans historicus en politieker, escorteert in 1585 de Spaanse troepen in Vlaanderen. Hij is raadgever van Alexander Farnese. Op latere datum wordt hij door Filips II teruggeroepen naar Spanje om diens staatspapieren op orde te stellen. Cabrera de Cordoba zal te Madrid zijn magistraal werk, Historia de Felipe Segundo, uitgeven. Hij wordt door zijn tijdsgenoten geroemd om zijn schrijfstijl, zijn documentaire waarde, zijn objectieve instelling en ... "Cabrera es exactisimo, fanatico de la verdad y de la cronologia". Wij citeren uit bovenvermeld werk : "Y respondio el de Egmont : Tendria un primo desterrado. Y replico el de Orange : Y yo otro descabezado. Y pronosticaron lo que feu". Heeft Cabrera dit verhaaltje, een schampere weergave van een laatste vriendengesprek, de wereld ingestuurd ? Of waren de geheime Spaanse staatsarchieven hem een indicatie ?

Cabrera de Cordoba's Filipe Segundo is alleszins het vroegste historisch geschrift dat de gebalde woordwisseling tussen Egmont en Oranje weergeeft.

VIJF.

Of de historische ontmoeting De Zwijger-Egmont ja dan neen in het Vlies heeft plaatsgehad ? We menen de neen-knikkers en twijfelaars pretentieloos te mogen vragen WAAR DAN WEL ?

1)

Oranje tegen heug en meug (zijn vlucht uit Antwerpen naar het veilige Dillenburg is reeds gepland) gaat in op het voorstel van de landvoogdes om 'n laatste bijeenkomst te beleggen. De prins, de andere partij wantrouwend wil Willebroek als plaats van ontmoeting. Hij wil op bekend terrein acteren !

2)

Waar dan wel te Willebroek ? En wie is er kandidaat om de heren "Primo's" met hun omvangrijk gevolg te "herbergen" ? Aan het sas in "het huys daer onlangs van de Stadt (d.i. Brussel) gemaect", (Goedenissen, 15 maart 1564)? Zeker niet, want voor de Zwijger geen neutraal terrein. Bij meyer Herman van Zande ? Bij zijn schepenen ? Bij pastoor Keynens ? Ook niet, want dezen zouden weleens de eventuele slachtoffers zijn voor partijdige represailles ! Blijft als enig logische plaats van ontmoeting de reeds bestaande brouwerij-herberg, het Gulden Vlies, eigendom van de economisch-sterke Anna Janssens. Deze Antwerpse dame is voor beide partijen om méér dan één reden de bruikbare kandidate !

3)

De toenmalige Willebroekenaar is een zo belangrijk evenement allicht niet onopgemerkt gebleven. Deze dramatische uitdraaiende tête-à-tête kan onmogelijk zonder gegronde vorm van waarheid van vader op zoon zijn voortverteld.

Charles de Coster baseert zich voor zijn geuzenbible, *La légende d'Ulenspiegel*, deels op Van Meteren's geschiedschrijving. Hij posteert Tijn in de schouw als spion der rebellen om het gesprek tussen de Vliesridders af te luisteren. (Houtsede Frans MASEREEL).

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

1) Onuitgegeven Bronnen

Rijksarchief te Antwerpen : Gemeentearchief Willebroek, nr. 1, Goedenissen, lias 1538 - 1633.

Stadsarchief te Brussel : Atlas van het Kanaal, nr.793bis : "Waerachtige Afbeeldinghe van de Schipvaart der stadt van Brussel aenwijsende de lenghde ende breedde van de Sassen, waeteren ende Dijcken, mitsgaders de gheleghentheyte ende grootte van alle de besondere erfven, soo bebouwde als andere, die verchynst oft andersints in huringhe uytghegheven zijn ende van degene die by de Sasmeesters, Palfreniers ende Brughhouders beseten worden, van aen den Rupel tot aen de vest der voors. stadt in sulcker voeghen gelyck de selve op hunne ghetallen ende tusschenhunne wettighe paelen sys ghestelt gheweest in de jaeren 1658, 1659, 1660 ende 1661 bij Mr Jan de Rofroissart, gesworen Landt-meter, gheadmitteert bij den Souvereynen Raede van Syne Mat, etc. ten overstaen van de Meyers ende Schepenen van de aen-paelende Dorpen als oock bij toe-stemminghe van de naest gheerfdeEyghenaars uyt-wysens de Acten der afgehouden ende ontrent het scheidende van de jurisdictien hier naer aengheteeckent, ende ter directie van Heere Jacques Philips de Dongelberge ridder, heere van Dongelberge, Schavenberghe, Brouck, etc. Superintendent, ende van Anthoen Keynens, Jan Sophie, Jan de Blicck, Hendrick de Bruyne ende Nicolaes Brouckmans, rentmeesteren van de voors. Schip-Vaert, alles ingevolge van de Commissie ene ordonnantie van de Heeren Wethouderen der voors. stadt van den 28 junii 1657".

Atlas bevattende 53 ingekleurde kaarten met Nederlandse tekstbegeleiding, groot in-fol.

2) Handschriften

Stadsarchief van Antwerpen : Kroniek Godevaert van Haecht, "Waerachtighe beschryvinghe van den jaere 1565 van diversche "saecten die den Nederlanden ende onse gebueren gescieden, mits "ende meest en voeral wat binen Antwerpen gesciede, mits "ick daer woonachtig synde ... na dat ick vuel papiers bescreven hadde tot den jaere van 1574 toe ... Godevaert van "Haecht tafereelmaker filius Petri geboren juli 1546.

3) Boeken en tijdschriften

BAUDAERT, Guillaume

Afbeeldinghe, ende Beschrijvinghe van alle de Veld-slagen, Belegingen, en and're notable geschiedenissen, ghevallen in de Nederlanden, Geduerende d'oorloghe teghens den Coningh van Spangien; Onder het beleydt van den Prince van Oraengien, ende Prince Maurits de Nassau, etc. Van weghen de Hooch-Moghende Heeren Staten der Vereenichde Nederlanden.

't Amsterdam By Michiel Colijn, Broeckvercooper op 't Water in 't Huysboeck, 1615, (nr. 114, pagina 333, inname van de sterkte te Willebroek door de Staatsen naar Franz van Hogenbergh) zie afbeelding hiernaast.

Munt geslagen tijdens de ambtsperiode van Gérard van Oyenbrugge als Rentmeester van de Nieuwe Schipvaart. Het omschrift : UNDIQUE MIHI NAVES (van overal komen de schepen me toegevaren). Rupel en monding kanaal te Klein-Willebroek. De heude legt aan. Reizigers verlaten het schip. Onderaan : bediening der sasdeuren. In top het wapenschild van van Oyenbrugge.

Het randschrift : 1625, UNDIQUE MIHI MERCES (van overal komen de vrachten me toe). Bovenaan : zicht op het tolhuis van Klein-Willebroek. Middenplan : een vrachtschip op het kanaal. Vooraan : sjouwers, stouwers en "batters" aan de loskade.

BAVAY, M. de
Le proces du comte d'Egmont, avec pièces justificatives. D'après
les manuscrits originaux trouvés à Mons.
Bruxelles, 1854.

BERCHEM, H. van
Topographie médicale du canton de Willebroeck.
Boom, 1846.

BREDO, R.
Topographie médicale du Royaume de Belgique. Zone III ou de
la Campine. 19e Monographie. Section 25. Malines (Anvers) :
Blaesveld, Heffen, Heyndonck, Hombeek, Leest, Ruysbroeck-les-Puers,
Thisselt, Willebroeck.
s.l., 1911, 454-677.

BRULEZ, Wilfrid
De firma da la Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's
in de 16de eeuw
Brussel, 1959.

CABRERA DE CORDOBA, Luis
Felipe Segundo, rey de espana
Madris, 1619, 1876

Collegiale Actenboeken van 1577 - 1583
Antwerpsch Archievenblad, 14, 1877, 473-474; 16, 1879, 56.

COSTER, Charles de
La Légende d'Ulenspiegel
(Houtsneden Frans Masereel)
Anvers, 1937.

DUGNIOLLE, Jules
Les jetons de l'Administration du Canal de Bruxelles aux XVIe et
XVIIe siècle.
Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie, 67, 1911, 7
platen.

ENGELS H.
Notice historique et descriptive du canal de Bruxelles au Rupel.
Annales des Travaux Publicx de Belgique, 1, 1843, 120-173; 451-488.
(In bijlage Algemeen Plan van Kanaal van Willebroeck)

GACHARD, M.
Correspondance de Guillaume le Taciturne, Prince d'Orange.

GROOTE, L.V. de
De vermogensbalans van Melchior Schetz en zijn vrouw Anna van
Straelen, met hun testament van 1 juli 1569.
Bijdragen tot de Geschiedenis, 55, 1972, 226-263.

HOGENBERGH, Franz
Fort de Willebroeck, 19 september 1579
Prentwerk 1555-1601, Rijksuniversiteit Gent, nr.207.
(Collection d'environ deux cents sujets militaires, 1614)

KEERSMAECKER, Jos de
Klein-Willebroek, Schippersdorp
Antwerpen, 1979.

MAN, M. de
De oorsprong der zilveren manen.
Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor munt-
en penningkunde, deel V.

MEES, Louis
Geschiedenis der gemeente Hingene.
Gent, 1894.

PERGAMENI, Charles
Les archives historiques de la ville de Bruxelles. Notices et inven-
taires.
Bruxelles, 1943.

PODESTA, George
Le Petit Brabant.
Anvers, 1854.

PRIMS, Floris
De forten van Willebroek, de Magriet en het Donkske.
Antwerpiensia, 16, 1943, 310-319.

PRIMS, Floris
De oude vaart Brussel-Willebroek
De Binnenscheepvaart, 2, 1946, 6, 126, 130.

RACHFAHL, Felix
Wilhelm von Oranien und der niederländische Aufstand.
Den Haag, 1906, 3 vol.

RAHLENBECK, C.
Mémoires de Jacques de Wesenbeke.
Bruxelles, 1859.

ROGGEMAN Gaston
Archief voor Familiekunde voor het Vlaams Nederscheldegebied.
Handzame, 1969-1978, 11 vol.

ROOSBROECK, ROB van
De kroniek van Godevaert van Haecht.
Antwerpen, 1929.

SCHMITZ, Yves
Les della Faïlle. Les branches des Barons de Nevele et d'Estienpuis.
Bruxelles, 1925, 2 vol.

SEYN, Eugène de
Dictionnaire Historique et Géographique des Communes Belges.
Bruxelles, 1925, 2 vol.

SMEKENS, F.
Het Brouwershuis.
Antwerpen, 1, 1955, 23-26.

SOLY, Hugo

De Antwerpse onderneemster Anna Janssens en de economische boom na de vrede van Cateau-Cambresis (1559).

Bijdragen tot de Geschiedenis, inzonderheid van het oud hertogdom Brabant, 52, 1969, 139-164.

SOLY, Hugo

De brouwerijenonderneming van Gilbert van Schoonbeke (1552-1562).

Belgisch tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, 46, 1968, 337-392; 1166-1204.

VALERIUS, Adriaen

Nederlandtsche Gedenck-Clanck.

(Herdruk naar de oorspronkelijke uitgaaf van 1626)

Amsterdam, 1942.

VLOTEN, van

Nederlandsche Geschiedzangen, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht.

Amsterdam, 1852, 2 vol.

WAUTERS, Alphonse

Documents concernant le canal de Bruxelles à Willebroeck.

Bruxelles, 1882.

WAUTERS, Alphonse

Histoire des environs de Bruxelles : ou, description historique des localités qui formaient autrefois l'ammanie de cette ville. Deel 6-c. Bruxelles, 1971-1975, 10 vol. in 16.

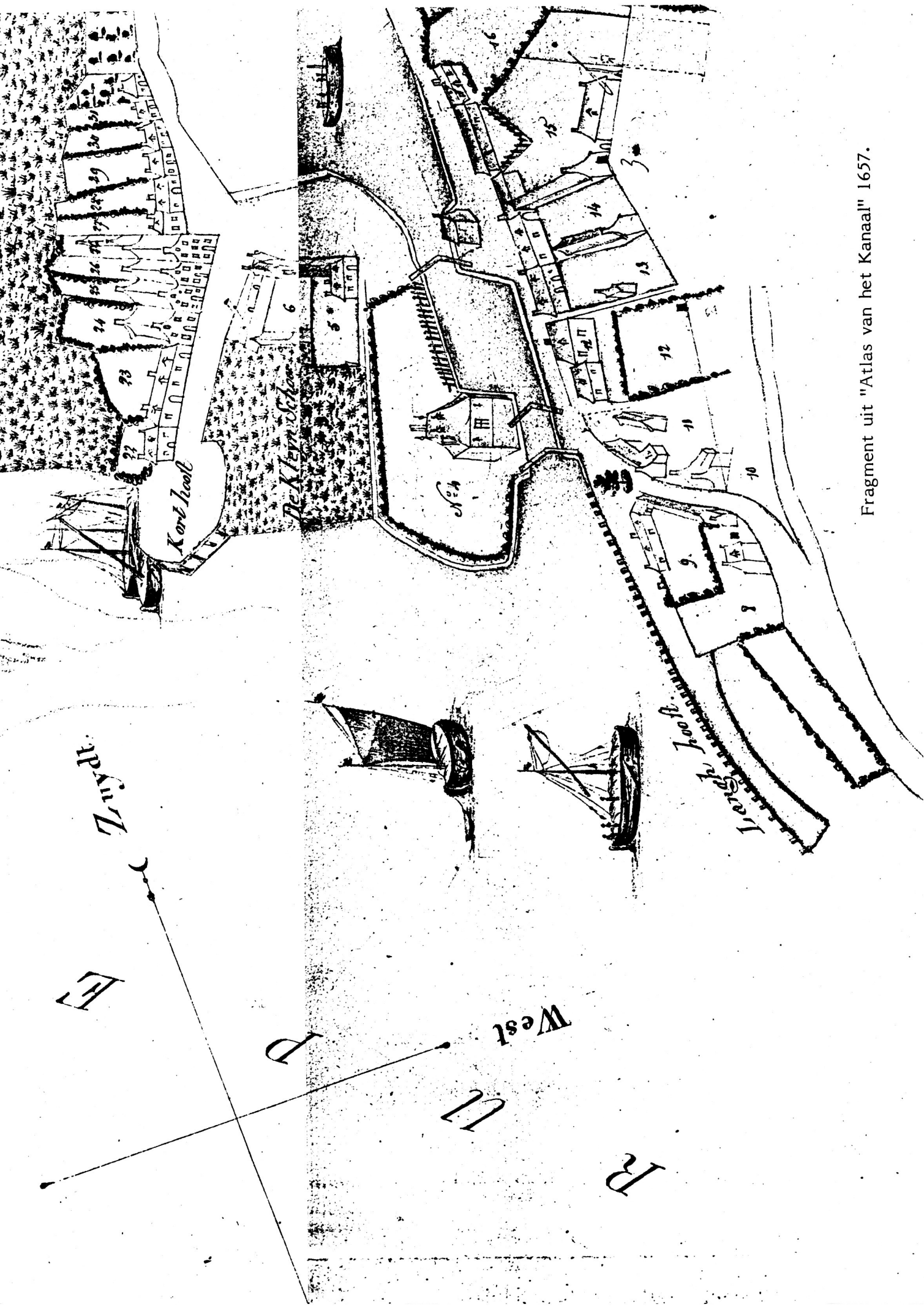
WIGERSMA, S. Hzn

De draagtekens van het jaar 1566.

De Vrije Fries, 20, 1906, 261-309, platen II-V.

We bedanken met deze de mensen uit archief-, bibliotheekwezen en administratie voor hun geduldige en vooral spontane medewerking alsmede de werkgroep Heemkunde - Geschiedenis - Leefmilieu van de Gemeentelijke Culturele Raad van Willebroek, voor het patroneren van deze heruitgave.

Flor COOLS
Vijvershof 2
2660 WILLEBROEK

Fragment uit "Atlas van het Kanaal" 1657.

DE RUPELSCHANS

TE

KLEIN-WILLEBROECK.

De jammereeuw brak vreeslijk aan ;
De gruw'len hadden maat noch grens :
De mensch, als rechter opgestaan.
Deed uitspraak tusschen God en mensch,
En predikte aan de sidd'rende
De liefdeleer met vuur en zwaag l.

H. Tollens.

EENE BLADZIJDE UIT DEN STRIJD ONZER VADEREN

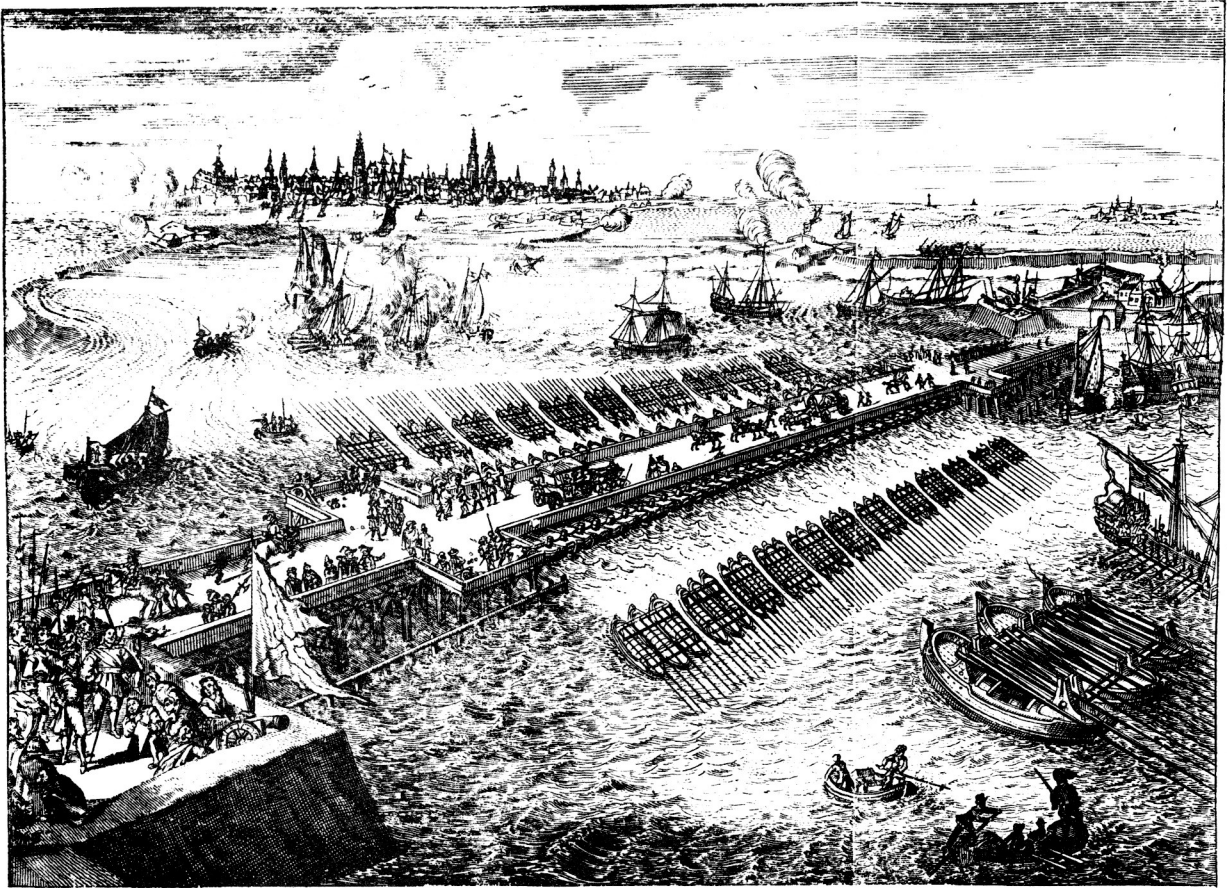
IN DE XVIe EEUW.

DOOR B. RUGGELING.

WILLEBROECK.

Drukkerij van F. THOMAS-BAGGERMAN.

1883.

Le Pont Farnese de la largeur de douze piez et 2400 de longueur.

20 *Bataille d'Austerlitz donnée le 13 mars l'an. 1567.*

DE RUPELSCHANS

TE KLEIN-WILLEBROECK*

**Episode uit den strijd onzer vaderen tegen Spanje's dwangjuk
in de 16de eeuw.**

VOORWOORD :

Toen ik de vierde aflevering te lezen kreeg van het werk « Proeve van historische mengelingen over 't land van Rumspt en in het bijzonder over de heerlijkheid Boom », door H. SEL, pastor te Overlaer, opgesteld, was ik getroffen over de geschiedkundige nota's nopens den strijd die in de 16de eeuw te Klein-Willebroeck plaats greep; ik besloot dit kort verhaal uit te breiden en een tafereel van den geuzentijd in onze streek in *dichtvorm* voor de lezers der *Gazet van Willebroeck* om te werken.

Dewijl iedereen niet genoeg met dit tijdstip bekend is, heb ik het gedicht in vele plaatsen met geschiedkundige bijzonderheden opgehelderd, waarvan er vele getrokken zijn uit bovengemeld werk, dat ik niet genoeg aanbevelen kan aan al wie er belang in stelt het verleden te kennen van de streek die hij bewoont.

Om wel te verstaan in welke omstandigheden te Klein-Willebroeck de hieronder beschrevene feiten plaats hadden, behoeft men vooraf de opstand der Nederlanden (Belgie en Holland) tegen de Spaansche dwingelandij in drij tijdstippen te verdeelen.

1° Van 1559 tot 1576 wordt de vrijheidsgeest der Nederlanders onderdrukt door de dreigende strafplakkaarten van Philippus II, door de moorderijen van Alva en zijnen bloedraad. De onverschrokken bosch- en watergeuzen bereiden de algemeene bevrijding door den opstand van Holland en Zeeland.

2° De schielijke dood van den spaanschen veldheer Don Lodewijk de Requesens in 1576 geeft aanleiding tot de baldadigheden der spaansche huursoldaten die verscheidene steden plunderen. Daarop komen de katholieken en de protestanten te Gent overeen om de vreemdelingen te verjagen. Zij richten een onafhankelijk bestuur in, maar de heerschzucht der talrijke opperhoefden brengt de tweedracht te weeg. De gentsche protestanten geven zich aan buitensporigheden over, terwijl de waalsche katholieken onder den naam van *malcontenten* zich van het nationaal verbond afscheuren.

3° In 1578 komt de beroemde veldheer Alexander Farnese in Belgie, om de Nederlanden weér onder de gehoorzaamheid van Philips II te brengen. Hij gelukt er in Belgie te onderwerpen, omdat de waalsche *malcontenten* met hem sameenspannen; do h Holland blijft stand houden en wordt een onafhankelijke staat.

't Is gedurende dit derde tijdstip dat ons verhaal te Klein-Willebroeck plaats heeft (van 1579 tot 1581), dus wanneer de strijd reeds h opeloos werd.

B. Ruggeling.

INLEIDING: **EERTIJD EN NU.**

OPDRACHT AAN MIJNEN VRIEND EDMOND JANSSENS, GEMEENTERAADSLID
VAN WILLEBROECK, HUIDIGEN BEWONER VAN DE RUPELSCHANS.

—0—

'k Wijd u, Edmond, om twee redens
Dit echt vaderlandsch gezang;
't Heeft voor u, meer dan voor and'ren
Een' beteeknis, een belang:
Gij bewoont die *Schans der geuzen*
Die 'k bezing, waar Neêrlandsch bloed
Werd vergoten voor de vrijheid
Tegen Spaanschen overmoed.
Dan, — gij zijt in doen en streven,
Vijand aller dwingelandij
't Zij van Spanje, 't zij van Rome;
't Zij de vreemde of d'huichlarij
Hier vooruitgang kome stremmen;
't Zij de *doode hand* of 't *zwaard* (1)
Luiaards mesten in den lande.
— Gij, — der vroeger geuzen waard,
Ziet gij nooit in nachtelijke uren
Dwalen langs gewelf en wand,
Langs de balken uwer woning,
Eenen held die knarsetandt,
Daar hij nutloos hier het leven
Liet voor 't nakroost, wijl men 't *licht* (2)
En de *vrijheid* haat in Vlaandren;
Wijl m'er *brand* en *oproer* sticht (3)
Niet om tirannij te temmen
Maar ten voordeel, — (hoe ontaard!)
Der verdrukking die de volk'ren
Thans bestrijden door gansch de aard' (4)
Hoort gij nooit het grijnzend lachen
't Schaterlachen van een' geest
Als bij dag de burgerrechten
Ginder zijn gekrenkt geweest;

(1) In de 16^e eeuw was het *zwaard* der huursoldaten daar om de burgerij te plagen en uit te plunderen; hedendaags neemt het getal kloosterlingen dagelijks toe, die van de *doode hand* leven, 't is te zeggen van schatten en erfdeelen die niemand toeheoren en die vergeefs door menig arm familielid angstig verwacht worden.

(2) Betreurenswaardig is het hoe de dompers, — die vreezen dat de *nieuwe schoolwet* de menschen te slim zal maken, — in hun werk van duisternis en achteruitkruiperij geslaagd zijn in de vlaamschsprekende deelen van België welke gedurende de middeleeuwen aan het hoofd der beschaving en van den vooruitgang stonden. Ons verhaal zal toonen hoe daarentegen, de walen toen zoo ver gefanatiseerd waren als onze hedendaagsche vlaamsche boeren. Wij zullen uitleggen hoe die ommekeer bij de twee volksstammen is te weeg gebracht.

(3) De brandstichtingen van St. Genois en de oproer van Heule zijn daar ten bewijze.

(4) In Frankrijk, in Duitschland, in Italië overal verweert men er zich tegen. Gambetta, de grootste man van Frankrijk in de laatste tijden, toen zijn vaderland in volle beroernis was, riep met recht in de Statenkamer uit: „ *Het klerikalism, ziedaar den vijand.* ”

Als een stedelijk burgemeester
In de Kamer, — fier in schijn. — (5)
Boogt op 'e eer de knecht der papen
Knecht der pastorij te zijn???.
Ja, het juk waarmede Rome
Loodzwaar op ons Vlaandren drukt,
Waarmeê ze in den naam des Heeren,
Vrijheidzucht uit harten rukt,
Is hetzelfde dat de Spanjaards
Hebben voor ons land gedroomd :
Zieledwang en dierlijk buigen
Lichtverdooving, slaafsch gekniel,
Geestverstomping, kruipend leven,
Zie wat ons te beurte viel,
Zoo de Spanjaard niet gestoord werd
Door der geuzen kloek verbond;
Zoo de schaar der liberalen
Naast de grondwet nu niet stond. —
Stichten Spansche soldenieren
Niet als vroeger roof en moord,
Werken d'inkwistiebeulen
Niet met nótang, rad en koord,
Slimmer slappend heeft verkweezling
Meer gewonen dan geweld
En het vlaamsche volk ontzenuwd,
Zijne fierheid neêrgeveld.
Klerikale kudden zingen
Wel is waar « *de vlaamsche leeuw!* » (6)
Maar de fijne jezuïeten,
Scheppers van dit flauw geschreeuw,
Lachen geestig met die helden,
Ach! die zangers kennen niet
Wat er in d'histoirebladen (7)
Staat, noch d'inhoud van hun lied, (8)
Want sinds zij den leeuw der vaadren
Hebben met een stoel (9) omgord
Hebben ze, onbewust, zijn tanden
En zijn' nagelen gekort.

5. Telkens dat er in onze wetgevende kamers spraak is van Brugge, Aalst, Dendermonde, Lier, Kortrijk, St. Nicolaas, enz., wordt men meer en meer in de overtuiging gesterkt dat daar geen *wereldlijk burgerlijk gezag* meer bestaat; dat achter de gemeente-overheid de geestelijkheid te zien is, welke aan de koordekens dier hansworsten maar te trekken heeft. Op zulke manier verstaat men dat de gezworen handhaver van de wet, de wet met opgezette wil overtreedt en zich laat veroordeelen om een treffelijk burger na zijne dood in den hondenhoek geworpen te hebben. Alleenlijk omdat die burger den koordekenstrekker geen cent bij het overlijden heet laten verdienen.

6. Indien VAN PEENE, de schrijver van dit lied, mocht verrijzen, hoe zou hij staan zien bij het hooren dat het refrein der vrijheid een werktuig geworden is om de verdrukking te verheerlijken en in Vlaanderen te vereeuwigen.

7. De leeuw, die nu een klerikaal geworden is, volgens hun schreeuwen, heeft ten tijde van Van Artevelde met zijne klauwen en zijne tanden de pauzelijke bulle en banvloek op de Vrijdagmarkt te Gent moeten verscheuren, anders zou het volk van honger gestorven zijn. Weten de suskens dat!

8. Zij zullen hem niet temmen. — Den *fieren* vlaamschen leeuw. — Zoolang de leeuw kan klauwen. — Zoo lang hij tanden heeft.

9. Deel van het kerkgewaad des priesters

Daarom, vriend, moet men 't verleden
Steeds ontgraven uit het stof;
Daarom wil ik ook eens plukken
Uit der vaadren bloemenhof:
Bloemen, die de gloriekrone
Vormen van het voorgeslacht.
Wekken door hun' geur de onnooz'len
Uit bedwelling, uit den nacht,
Toonen wie hier vaderlander
Of wie volksverleider is; (10)
Want wie dwingland was, vóór eeuwen,
Wil zulks heden zijn, gewis.

REQUESENS

I.

DE PACIFICATIE EN DE MALCONTENTEN
OF DE TOESTAND VAN HET VADERLAND TIJDENS DE EERSTE VERSTERKING
DER SLUISWACHT TE KLEIN-WILLEBROECK.

't Is lang sinds hier ter steê
Na lang en snerpend oorlogswêe
Het heilig vreêverbond van Neêrland
[werd bezworen.
K. Ledeganck.

De wreedheid en de trots van Alva en zijn beulen (11)
En van het spaansche heir, op pluudren slechts bedacht
Had zelf de katholiek met geuzenvolk doen heulen.
En in de zestiende eeuw een wonder voortgebracht
Dat ons verlichte tijd naar waarde kan beseffen:
O Neêrland, g'hebt voor 't eerst door 't *vreêverbond van Gent* (12)
Getoond hoe 't vaderland de volkren kan verheffen,
En geestesdwang, — voorheên op aarde alleen gekend, —
Vervangen mag door liefde en vrijheid van geweten!
't Was ongehoord, voorwaar, in dien beroerden tijd,

(10) Eene der bijzonderste redens waarom, mijns dunken, de priesters de belachelijkste uitvindzels tegen de schoolwet uitgekraamd hebben, en dat zij groote kapitalen hebben opgeofferd om ze te kunnen vernietigen, is dat zij door hunne autoriteit op den onderwijzer niet meer kunnen beletten dat de *geschiedenis onvervalscht* en *vaderlandsch* aangeleerd worde in onze scholen, iets wat zij sedert Albert en Isabella's regeering altijd gemakkelijk hebben kunnen beletten. Er hangen te veel zwarte vlekken op de geschiedenis der kerk.

(11) Als een staaltje van den haat dien het vlaamsche volk *Alva*, zijnen *bloedraad* en zijn leger toedroeg, laat ik hier een dichtstukje van dien tijd volgen:

De Gentsche Onze-Vader.

Helsche duvel die tot Brussel syt,
Uwen naem ende faem sy vormaledyt
U ryk vergaet zonder respyt
Want 't heeft geduyrt te langen tyd;
Uwen wil zal niet geworden
Noch in hemel, noch op erden;
Ghy beneempt ons huyden ons dagelick broot.
Wyff ende kinderen hebben 't grooten noot;
Ghy en vergeeft niemand syu schult:

Want ghy met haet ende nyt syt vervult;
Ghy en laet niemand onghetempteerd,
Alle deze landen ghy pertarbeert,
O hemelschen vader die in den hemel syt,
Maekt ons dezen *duvel* quyt,
Met synen *bloedigen valschen raet*,
Daer hy meede handelt alle quaet,
En syn *spaensch crygsvolck* allegaer,
't Welk leeft of sy des duvels waer.
Amen.

(12) Toen de Spaansche troepen zich na den dood van D. L. de Requesens zonder opperhoofd bevonden, gaven zij zich aan de grootste baldadigheden over, plunderden en moordden als uit vermaak te *Aalst*, te *Maastricht* en bijzonder te *Antwerpen*, waar 7000 menschen omkwamen, 500 huizen verbrand en gansche kwartieren geplunderd werden. Dien ten gevolge

FARNESE

Toen *protestanten* 't hart en 't ingewand doorbeten (13)
 Der offers, wreed geslacht in d'hitte van den strijd;
 Toen *Roomsche priestermacht*, was beul en menschenbrander!
 't Was wonder, ongehoord, het mannelijk geroep:
 « Geen paap, geen ketter meer, maar echte vaderlander!
 « Vereend, en hand in hand, verjagen wij dien troep
 « Van huurliên die ons bloed en welvaart komen zuigen! »

En 't *Staatsche leger* heeft het Spaansche rot verjaagd.
 Philippus schrikbewind, door de eendracht viel in duigen,
 En de inkwisisie werd uit Neêrland weggevaagd.....

Maar ziet eene scheuring, door dweepzucht, doet gauw
 De Gentsche verbroedring verdwijnen;
 In 't Walenland daagt een onvaderlandsch grauw,
 Den rozenkrans doet het aan 't wapen vest schijnen;
 Op 't vaandel staat: « Roomsche katholiek, malcontent,
 In weêrwil van de eeden der Roomschen te Gent. »
 Die dweepende bende, helaas! was de schuld
 Dat Spanjaards op nieuw onzen bodem betraden. (14)
 Is Vlaanderen heden in dweepzucht gehuld,
 En schijnt het vooruitgang en vrijheid te smaden,
 Men dank' het aan 't waalsch malcontenten verraad
 't Blijft eeuwig zoo: « Macht zonder eendracht vergaat. »

Farnese, verblijd, dankte Loyala's kroost
 Voor 't monster des tweedrachts, zoo tijdig gezonden,
 Welhaast, — door een' eed waarvoor 't geuzendom bloost, —
 Werd 't prevelend leger aan 't Spaansche verbonden, (15)
 Het vaderland werd in Gods naam weêr verkocht
 Door knechten der papen, slechts Rome verknocht.

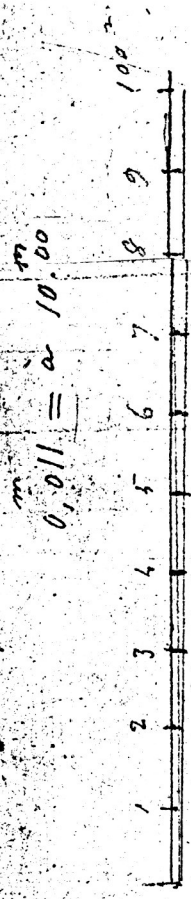
En Parma kon van toen zijn kriegsvernunft ontplooiën
 In menig tegenkomst een staatschen troep verstrooiën
 Doen buigen onder 't juk het arme Belgenland,
 Wijl 't vrijheidsvaandel week naar Holland's vrije strand.

kwamen afgevaardigden der verschillende provinciën te Gent bijeen om de vermaarde pacificatie te teekenen: Door dit verdrag mocht ieder vrijelijk zijnen godsdienst uitoefenen, maar protestanten en katholieken zouden elkander met *raad en daad*, met *goed en bloed* helpen om den vreemdeling te verjagen. In naam der protestantsche provinciën teekenden *Willem van Oranje* en *Marnix van St. Aldegonde*. Langs den kant der katholieken merkten wij de abten van St. Peeters en Sint Bafes te Gent (De abten in dien tijd hadden den staf en de waardigheid der bisschoppen).

(13) De katholieken maken tegenwoordig nog veel ophef over de martelaars van Gorkum waarop wij hier doelen. De geuzen, volgens hun beweeren, hebben die het hart zelfs uitgesneden en op de markt verkocht. Maar zij zwijgen wel van de talrijke steden die Alva heeft uitgemoord en van de duizende menschen die de katholieken hebben als kettters levend begraven of verbranden! Welke schoone onpartijdigheid!

(14) De edellieden van Henegouwen en het Atrechtsche vereenigden zich onder den naam van *malcontenten* den 7 januari 1579 te Atrecht en maakten er een *verbond of confederatie*. Zij betrachtten ook de verwijdering der spaansche troepen maar wilden *uitsluitelijk* den katholieken godsdienst alleen in de Nederlanden toelaten. — Hier vindt men zoo als altijd, de werking der geestelijkheid die de intresten van Rome boven die van het vaderland stelt.

(15) Alexander Farnese, hertog van Parma, generaal van Spanje, naar hier gezonden om de Nederlanden weêr te onderwerpen, teekende in 1580 het verbond van Atrecht, zoodat de *malcontenten* zich bij het leger der vreemdelingen voegden.

Marck

Leghers

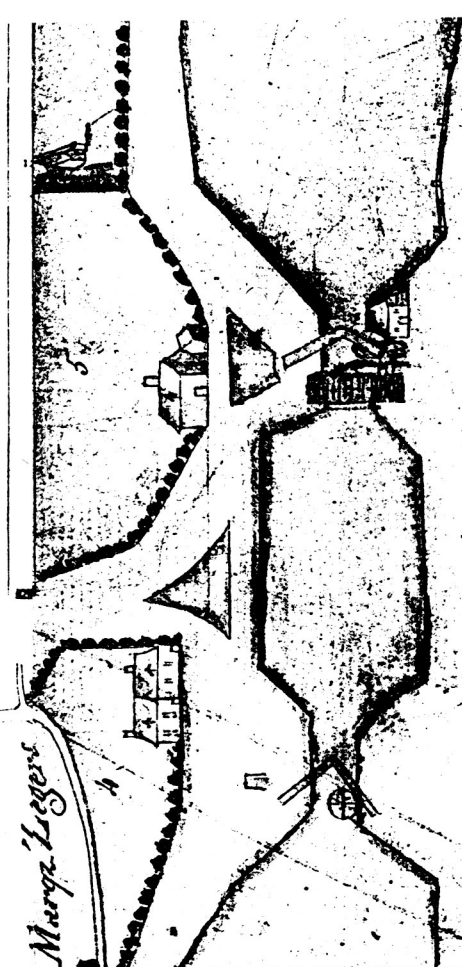

N 2

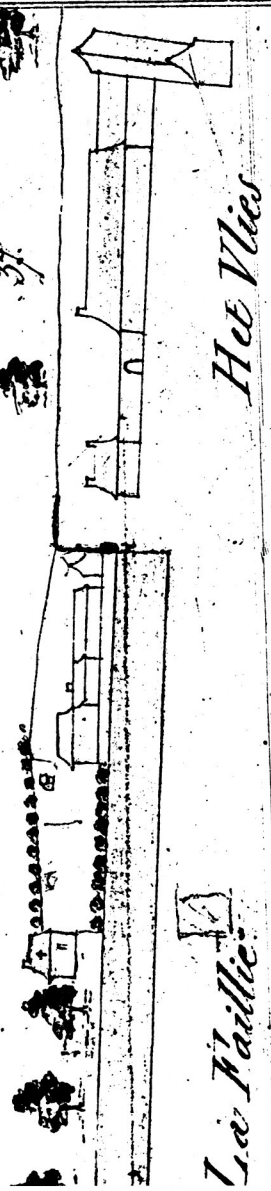
N 339

Meyne

Maryz Legers

N 1

De Familie

Het Vlies

Ariaen Bogerdt

Postreyc

De Machiel

Jan Dons

Fragment uit "Atlas van het Kanaal", 1657.

II.

EERSTE BEZETTING VAN HET SASHUIS TE KLEIN-WILLEBROECK.

EGMONT

Ook hier in Willebroeck, en langs de Rupelboorden
 — Die weg der hoofdstad naar des ballings toevluchtsoorden,
 Waar nog vóór Alva's komst de zwijger had getoefd,
 En op het scheidingsuur graaf Egmond had bedroefd
 Door sombre profecij; (16) langs waar talrijke scharen
 Den bloedraad en den beul bij tijds ontogen waren, —
 Hier zag weér vol angst, — na 't waalsche eedverbond
 Of in 't verschiet geen drom den weeken poldergrond
 Deed zinken onder 't wicht van grof geschut en wagen,
 Men vroeg zich af wie nu den vaartbewoner plagen
 En 't sluishuis nemen zou, gelegen aan den vloed
 Waaruit spaansch paardenvolk door schrik ontzet, met spoed
 Sinds 't Gentsche vreégespan naar 't zuiden was gevloten (17)
 Ook duurde het niet lang of waalsche wapenboden
 Vertoon den zich langs hier, en graaf *de Liques* kwam
 Aan 't hoofd van muskettiers, daar hij bezitting nam
 Van de oude spaansche wacht, in naam van Alexander.
 “ Spitsbroeders, — ving hij aan, — geen staatsche Nederlander
 “ Betrede nog dien weg die gindsch naar Brussel voert.
 “ Waakt steeds op 't vreemd geboeft dat aan den oever loert
 “ En als der geuzen vloot zich toont op 't breede water
 “ Dan donder' uw geschut door 't ruim met helsch geklater
 “ Als waart ge een duizendtal, een sterke legerschaar!
 “ De landvoogd houdt er aan dat men die wacht bewaar' (18)
 “ En sterke tegen nood. Daarom, werpt hooge wallen
 “ Met haast rondom 't gebouw om, als gij 't sein hoort schallen
 “ Te weeren 't stormgeloop. Verdedigt tot den dood
 “ De u toevertrouwde plaats, want haar belang is groot :
 “ Zij snijdt gemeenschap af met d'oproer van het noorden ;
 “ Zij geldt 't behoud in 't land der leer die ketters stoorden ;
 “ Voor ons is ze in 't verschiet de poort der gloriebaan
 “ Langs waar we in Antwerp's wal de spaansche legervaan
 “ Op Alva's Zuidkasteel en torentrans herplanten.
 “ 't Was een belangrijk punt voor 's *Zwijgers huurtrawanten* (19)
 “ God dank, wij zijn hen vóór; lacht met de muiterij. ”

(16) Het is te Willebroeck dat de prins van Oranje, — in 1576 bij de komst van Alva naar zijn hertogdom Nassau vertrekkende, — van zijnen vriend den graaf van Egmont afscheid nam, na hem nutteloos aangespoord te hebben om mede te vluchten. De argelooze Egmont, de spaansche wreedheid niet beseffen te. dacht dat hij, onschuldig, zou gespaard worden. Zijn afscheidswoord was : “ *Vaarwel prins zonder land.* ” waarop de prins antwoordde : “ *Vaarwel graaf zonder hoofd.* ” Volgens andere schrijvers moet de prins van Oranje te Willebroeck gezegd hebben : “ Uw betrouwen in den koning zal uw ondergang zijn; gij zult de brug zijn langs waar de Spanjaards in de Nederlanden zullen komen. ” Eene sombere voorzegging die een jaar later bewaarheid wierd: Egmont wierd de 5 juni 1578 op de Grootemarkt te Brussel onthoofd.

(17) Het bestaan van een sas op Klein-Willebroeck (1574) had de noodwendigheid beroepen van daar ook een sashuis te bouwen. Reeds van in de maand september 1576 was dit bezet met eenige spaansche ruiters. (H. Sel).

(18) Een brief ter dier gelegenheid door den prins van Parma geschreven, en thans in de archieven van Mechelen berustende, geeft het groot belang te kennen welk deze landvoogd stelde in die sehans te blijven bezitten. (H. Sel).

(19) 't Is wonder dat de Schotsche en Engelsche soldaten die toen ten dienste der staat-schen te Rumpst lagen, er niet aan gedacht hadden Klein-Willebroeck te vermeesteren. Wij komen verder op die vreemdelingen terug.

En, meer beraden dan de Spaansche ruitery
Die vroeger had verzuimd de sluiswacht ras te sterken,
Begon de bende snel aan dijk en schans te werken,
Wijl 't opperhoofd in haast naar 't kamp van *Muysen* liep (20)
Waar Parma's druk bevel hem weêr ten rade riep.

III.

DE GEUS IS DAAR!! (JUNI 1579)

Maar ginds aan den overkant
Zwerft in 't hooge Rupelland
Meer dan eenen vaderlander
Die op paap en spanjaard loert,
En op hen de wraak volvoert
Voor den hoon, den Nederlander
Door de vreemden aangedaan.
De eene den Dominicaan (21)
Vloekend, die met steenen harte
Op de folterbank hem sloeg,
Zocht wie priesterkleêren droeg,
Wreekte op hem geleden smarte,
Sneed hem neus of ooren af; (22)
De andre die in 't kille graf
Door des Spanjaards euveldaden
Hoop en liefde dalen zag (23)
Stond maar onder 't geuzenvlag
Om in 's vijands bloed te baden;
Hij besprong uit beemd en kreek
Al wie 't spaansche kleed dorst dragen
En zich op de banen wagen
Van de Schelde en Rupelstreek

Een' dier geuzen ziet weldra
't Sterkingswerk met schup en spâ
Van de zuidersoldenieren :
En hij stuwt zijn' ranken boot
Aan den overkant; het lood
Mag hem langs de slapen gieren,

(20) Don Juan van Oostenrijk, de voorganger van Alexander van Parma, ziende dat de mannen der pacificatie hem weinig gezag lieten, had de weggezondene spaansche benden wedergeroepen en zich in de sterkte van Namen geworpen. Van daar ten Noorden trekkende had hij de staatschen te Gembloux verslagen, maar kreeg in eene tweede toegenkomst te Rymenam aan de Dyle de nederlaag. Hij stierf kort daarna te Bouges, maar het spaansch leger bleef kampeeren langs de Dyle en bevond zich te Muysen op het oogenblik dat ons verhaal begint.

(21) Het is bekênd dat de paters predikheeren van het order des H. Dominicus aangesteld waren om de kwestien des pijnbanks voor de inkwisitie toe te passen, op de ongelukkigen die door verklikking of onvoorzichtigheid als kettters gevangen genomen wierden.

(22) Benevens het gevaar der wolven, die hier toen krioelden, hadden de priesters nog te vreezen voor de staatsche soldaten, die meerendeels protestanten waren, en meer nog voor de boschgeuzen die het land afliepen, de priesters mishandelen of, gelijk Van Meteren het getuigt den neus afsneden (*H. Sel*). Er dient bijgevoegd te worden, om het tafereel van den toestand te volledigen, dat door de schaarschheid van priesters, men soms gedwongen was voor het toedienen der sakramenten mannen te gedoogen die in het geheel zich niet aan den regel des priesterschaps onderwierpen en zelfs met boelinnen leefden.

(23) De gruwelen door de spaansche troepen tijdens de Furie gepleegd waren zoo afgrijselijk dat de staatschen, sedert de Gentsche pacificatie iedereen toelieten de zuidersoldaten die

Bonzend op den waterplas, —
Hij bespiedt het plan alras,
Merkt dat slechts een hoopjen aarde
Lijning toont van wal en gracht,
Telt de zwakke legermacht,
Ziet het Sashuis en de waarde
Van zijn' ligging... En hij loeft
Weér naar Boom. « Nu niet getoefd! »
Roept hij blij bij 't overzeilen
« Aan den *Zwijger* (24) 't feit verhaald!
« Eer nog tweemaal de avond daalt
« Zal dien Walentrop eens peilen,
« In den stroom, hoe landverraad
« Diep den aterling doet zinken.
« Vrijheidstonen zullen klinken,
« Waar de slaaf nu preev'lend staat. »

« Te wapen!! te wapen! » Zoo luidde de kreet
Die bang plots de lucht van de beemden doorsneed
Bij 't vroege morgenglooren;
Geslaakt door den schildwacht die troepen ontwaart,
Ten aanval gereed, aan den oever geschaard
Hij loopt de slapers stooren.

« Gevloekt zij de geus die onz' plannen verried,
« En tot het versterken den tijd ons niet liet! »
Zoo gromden al de walen.
« Die wacht is nog slecht ter verweering bestand;
« Wij sneuvlen hier allen, te zeer overmand,
« Het mooglijke heeft zijn' palen! »

Zij dralen niet, loopen uit al hunne macht
Smal-Braband door, Dylewaarts, staan voor de wacht
Van Parma's eerste tenten.
Intusschen schalt vreugdegejoel op den dijk,
« Vooruit! op hun spoor! want zij namen de wijk,
« De laffe Malcontenten! »

« Vooruit! was 't geroep, doch de hopman wou niet
Dat nutloos zijn' manschap de dijkwacht verliet
Om roekloosheid te toonen.

men mocht ontmoeten op ons grondgebied, als razende honden langs den openbaren weg te dooden. Die *vogelvrijverklaring* had weinig gevolg in de dweepzuchtige walenprovincien, maar bleef zeker geene doode letter aan den rechter oever van den Rupel, waar het van boschgeuzen kriede. Onze rivier is om zoo te zeggen de natuurlijke grens geweest in dien tijd tusschen katholieke en protestantsche overmacht, en indien de priesters langs den Boomschen kant vervolgd werden, evenmin was het den hervormden geraadzaam zich langs den Willebroeckschen oever te toonen.

(24) Men noemde alzoo de prins Willem van Oranje, — de ziel van den vaderlandschen opstand. — omdat hij zoodanig op zijne woorden paste dat zijne beste vrienden zelfs zijne plannen tot het ontslaven der Nederlanden moeielijk raden konden. Zijn vroegtijdig gemeenschappelijk verkeer met Keizer Karel die hem om zoo te zeggen van jongs af met de geheimen der bedriegende diplomatie van dien tijd bekend maakte heeft veel bijgedragen om hem die wijsheid of liever die voorzichtigheid te doen verkrijgen. Willem was geboren te Dillenberg (graafschap Nassau, den 25 april 1533 van eene gravin van Stolberg en, Willem de derde, hoofd van het stamhuis Nassau-Dillenburg). Hij werd de ziel van den opstand tegen Spanje's dwangjuk en is de ware stichter van den vrijen Staat Holland.

En 's avonds weërgalmde over 't watervlak heén
Het vaderlandsch lied en de psalm van Datheen (25)
In Nederduitsche tonen.

Maar 's andrendaags 's morgens was ieder aan 't werk
Eer rozige Aurora het nachtelijke zwerk
Aan 't oosten deed verzwinden,
Om grachten te delven, te hoogen den wal,
Die dra tot een schans, de rivieroever zal
Aan Brussel's vaart verbinden.

IV.

HERNOMEN (28 JULI 1579).

Gramstorig vernam Alexander de mare
Van d' aankomst der walen door staatschen verjaagd,
Hem scheen 't of het eind van den veldtocht, als 't ware,
Voor lang door 't verlies van de schans was vertraagd.
«'k Heb schoon, » dacht hij wreevlig « na Doornijk te slechten,
In Vlaandren en Brabant verwinnaar te zijn,
Zoo 'k sterkte bij sterkte rond Antwerp zie rechten
Omgordend de stad met een weerende lijn (26)
't Fort Lievekenshoek en 't kasteel Dendermonde
Zijn minder belangrijk dan dees nieuwe wacht
Zoo 't hoofd van de muiters ter goedere stonde
De schans in den staat van verdediging bracht.
Want, kan ik bij tijds hem de plaats niet doen ruimen
(Dewijl men hier Rupel en Schelde gebiedt)
Dan mag ik dien kant bij 't beleg niet verzuimen,
Of lukt mijne brug op den Scheldestroom niet.

Dan deed hij de *Rœulx* en de *Liques* ontbieden (27)
En gaf hun den last langs den Rupel terstond
Door overmacht 't geuzengespan te doen vlieden
Dat zulk een roeklooze daad hier bestond.

Vijf-en-twintig scharen voetvolk
En twaalf benden ruitery
Trokken met ontplooiden vaandels
Naar 't verblijf der mouterij :

(25) *Datheen* of *Dathenus*. een pater die tot de hervormde leering was overgegaan, had de psalmen van David uit het latijn in 't Nederlandsch overgebracht, en die vertaling wies algemeen door de Hollandsche protestanten bij godsdienstige of vaderlandsche plechtigheden gezongen.

(26) Wij leggen hier in den mond van den veldheer de ontwikkeling van het plan des veldtochts dien hij wezentlijk uitgevoerd heeft van 1581 tot 1585. Hij heeft zich opvolgelijk meester gemaakt van Doornijk (in 1581) der steden van West-Vlaanderen, van het land van Waes en van Aelst, van Gent (in 1584) Brussel (1585). De inneming van Antwerpen moest dit alles bekronen en de onderwerping van België volledigen, eerst vielen de omliggende forten Lillo, Lievekenshoek en Dendermonde in zijne macht. Voegen wij er de bemerking bij dat de belegering van Antwerpen reeds eene maand begonnen was toen het Willebroecksch fort ten laatsten maal door zijne soldaten vermeesterd werd.

(27) Twee waalsche officieren van het legerkorps, *de zwarte walen*, dat zich juist eene maand te voren te Maestricht reeds onder beiden had. Een brief ter gelegenheid door den prijs van Parma geschreven en thans in de archieven van Mechelen berustende, geeft het groot belang te kennen welke de landvoogd stelde in die schans te blijven bezitten. Ook gelastte hij onmiddellijk de graven de *Liques* en de *Rœulx* dezelve wederom in te nemen. Den 28 juli ten van dit zelfde jaar trokken die twee veldheeren naar Willebroeck met 12 compagnien ruiters, mitsgaders 25 vaandelen voetvolk. (H. Sel.)

Heerlijk schitterde in de zonne
't Hel geglim van piek en lans,
Vederbossen, bonte kleéren,
Vlag- musket- en helmgeglans
Staken door hun kleurschakeering
Hevig af op 't blauw der lucht.
Ook de boer uit Braband's beemden
Dien 't getrappel en 't gerucht
Buiten lokten naar 't gevaarte,
Vroeg zich bij den doortocht af :
“ Waar toch gaat dit machtig leger,
“ Door de streek als op een' draf,
“ Haastig, trots het Julibranden?
“ Zal er ginds een wreede slag
“ Geus of Spanjaard 't hoofd verpletten?
“ Jaat er rouw en weegeklag
“ Boven Antwerp's wallen stijgen
“ Daar het Spaansche stormgeloop
“ Vuur en zwaard, — op Parma's wenken, —
“ Alles in een' bloedplas doop'? —
— Neen, o neen, die dichte drommen
Zijn zoo talrijk op de baan
Om een handvol dapp're geuzen
Samen aan het lijf te gaan!
Om te nemen, — welke helden! —
't Kleine wachthuis zonder schans!
O! die krijgers gaan om lauwrén
Om een' duren zegekrans!

V.

VREEMDE HORDEN TE RUMPST.

En toch de weérstand werd geboden
Tot wanhoop toe, door 't weinig volk.
't Is eindlijk, overmand, gevloeden
Op 't watervlak, waar zwaard noch dolk,
Noch schroot, noch lood hen kon belagen,
Geen nood dat zel's de veteraan
Van Liques' troep hem na zal jagen
Aan d'overkant, om hen te slaan.
Want ginds te Rumpst (28) zijn wreede horden
Bestaande uit *Schotsch* en *Engelsch* schuim,

(28) Die troepen verbleven er van in maart 1579 tot in Juni 1588. Vier verschillende brieven, die nog in de handvesten van Mechelen beruiken, zijn toen door het bestuur achtervolgens gezonden geworden aan de generale Staten en aan den prins van Oranje, om hun kennis te geven van de wreedaardige plunderingen, door de soldaten in de dorpen aangericht. Doch, deze tusschenkomst bleef zonder uitslag, want het was slechts den 18 juni 1588 dat de kommandant de Maisières genoodzaakt werd met zijne krijgslieden van daar te trekken. (*H. Sel.*)

Het is overigens niet te verwonderen dat de prins van Oranje die vreemde troepen niet deed vertrekken, want na het oedverbond der malcontenten en de verschillende partijen in ons land opgekomen, aanzag hij België reeds als verloren voor de vrijheid; inderdaad, in 1579 sloten de Hollandsche provinciën door zijnen raad een nauwer verbond, gekend onder den naam van *Unie van Utrecht*, dat als de grondslag van het vrije gemeenebest mag beschouwd wor-

Die als men handgemeen zou worden
— Het moorden als vermaak en luim
Beschouwend, — Spanje zouden toonen
Dat d'uurtrawant van over zee
In 't slechten van Philippus' tronen
Een overwegend' hulp bracht meê
Aan onze vrijheidskampioenen;....
Helaas! waarom gaf God ook niet
Den Zwijger 't goud dat gallioenen
Uit 't verre westerzeeverschiet,
Uit Peru's bron den dwingland brachten? (29)
Was 't om te leeren aan Euroop'
Hoe *vrijheidszin* en zielekrachten
Trots moeilijkheden, overhoop,
Trots geldgebrek, met luttel mannen
Het hoofd aan 't *rijkste land* kon biên? (30)
Hoewel dit door de sombere plannen
Van *dweepzucht* en van Rome's liên,
Gesteund werd, en des tijgers lagen
Vereende met der leeuwenmacht?

Nassau, wiens goed was aangeslagen (31)
In Alva's tijd, had vreemde macht
— In nood vergaârd, — meermaals verzonden
Daar hij geen solde geven kon.
Nu ook had hij geen munt gevonden,
Wat zijn vernuft hier ook verzôn,
Om 't engelsch leger te betalen.
Die horden wraakten 't op het volk
Van 't *land van Rumpst*, en menigmalen
Zag men, gelijk een onweêrswolk,
Hunn' benden ruïen over velden
Verwoestend oogst, en haaf en goed;
En gruw'len, te ijs'lijk om te melden,

den. De zaken, zoo gelegen zijnde, waren de strooptochten der Engelschen eerder voor hem een goed dan een kwaad, dewijl deze de hollandsche grenzen beschutteden zonder soldij te moeten erlangen.

(29) Daar Amerika door Columbus — onder 't vlag van Spanje gebiedend — in 1492 ontdekt was, en door spaansche onderdanen in alle richtingen werd doorkruist en overweldigd, werd Philippus II als bezitter van dit werelddeel aanzien, en het ontdekte goed werd hem grootendeels toegezonden. Hij gebruikte het bijzonderlijk om de kosten van den oorlog in Nederland en zijne kuiperijen in Italie, Frankrijk en Engeland te dekken. Alhoewel de goudgallioenen dikwijls goed geladen te Cadix aankwamen, belette dit toch niet dat, volgens den geschiedschrijver Duruy, de vorst twee malen (in 1575 en in 1596) zijne betalingen moest opschorsen, en eene schuld van meer dan een millioen naliet toen hij in 1598 overleed.

(30) Spanje was vóór den godsdienstoorlog waarover wij gewagen, het rijkste land der aarde. De Mooren, die er vroeger woonden, hadden er, om zoo te zeggen een weelderigen hof van gemaakt en er de ontginning der rijke mijnen begonnen. Onder Philippus II is alles beginnen te vervallen, en geen wonder: een groot deel der bevolking ging naar Amerika goud zoeken, een tweede deel wierd soldaat in Nederland of elders, een derde wierd monnik. Gedurende den tijd waarover wij handelen, telde men ongeveer een millioen geestelijken in Spanje.

(31) Willem van Oranje was hertog van Nassau in Duitschland, doch zijne meeste goederen lagen in de Nederlanden en toen hij bij de komst van Alva, naar zijn hertogdom trok, werden zijne bezittingen aangeslagen en verbeurd verklaard. Twee malen vergaderde hij duitse huurtroepen om Alva te bestrijden, doch deze laatste wist wel dat de prins te arm was om zijne soldaten te bezoldigen, en weigerde telkens hem slag te leveren, zoodat Nassau zich na eenige dagen genoodzaakt vond zijne troepen af te danken.

PHILIPS II

Er plegend op den armen bloed
Der streek, op vrouw en tengre maagden,
— Na 't wulpsche schenden soms verwurgd. —
Daar zij vooral het goud belaagden
Bestormden zij abdij en burcht,
En hielen tol op dorp en vlekken
Waar plunderzucht hen henenvoer.
Geen bootsman dorst langs daar nog trekken
Want dag en nacht lag 't volk op loer.
Het plaatste wachten aan de monden
Van Dyle, — en Nethe — en Sennevloed. (32)

En wierd er grooten buit gevonden
Dan braste men op breeden voet :
De Schrans (33) herklonk van ruwe zangen
Van bekerklank, geschreeuw, gevloek,
Bij speelpartijen, aangevangen,
Met dobbelsteenen, in een' hoek ;
Bij 't schor geluid van zwijmeldronken
Verdierde liën, verward in 't lied,
Miste aan dit schuim, in drift gezonken,
Den schaterlach der ontucht niet :
Want ieder leger in die tijden,
Zag aan zijn' tros een vrouwenschaar
— Die soldenieren nooit vermijden —
Wier wulpsche min, sinds menig jaar
Uit de uitgeputte steên verbannen,
Slechts aantrek vond in 't oorlogskamp :

Maar, laten wij die woeste mannen
Wier stroopen negen jaar de ramp
Der streek was, en de stad der Dyle
Deed schrikken achter wal en vest.
Hernemen we ons verhaal — een wijle —
Gebroken bij dit rooversnest.

VI.

HET WAAGSTUK VAN GENERAAL LANOUE (34) (September 1579).

In 't woelen dezer eeuw toen wapenoefeningen
En 't leven van het kamp als ambacht werd beschouwd,

(32) De gewelddadigheden waren zoo schrikkelijk dat de Mechelaars er door verontrust geworden zijnde, de Waelhemsche brug deden opbreken, om de strooptochten der vrijbuiters derwaarts te beletten. *H. Sel.*

(33) Van dit gebouw staat nog een deel. met een schilderachtig torentje langs de rivier.

(34) Frans De la Noue, bijgenaamd *Ijzeren arm*, vermaard Calvinisch opperhoofd, in Bretagne ten jare 1531 geboren. Na eerst in Italië en dan in de Nederlanden gediend te hebben kwam hij in zijn vaderland terug toen er de godsdienstoorlog uitbrak ; hij zette zich aan het hoofd eener bende Calvinisten. nam Orleans en Saumur in 1567 en werd met het bevel over de zeesterkte *La Rochelle* (verzekeringshaven der hervormden) gelast, maar zijne bedaardheid maakte hem verdacht bij de Huguënoten. Hij verliet de protestanten en diende in andere legers. 't Is toen dat hij onder andere de Willebroecksche schans is komen innemen.

MARGUERITE DE PARME FILLE
DE CHARLE V. GOUVERNANTE
DES PAIS BAS.

Le Comte de Brederode presente une Requête à Marguerite de Parme au nom de tous les Coniurez.

Zag men niet slechts het grauw zich rond het vlag verdringen,
Van elken potentaat, — om goê soldij betrouwd, —
Maar ook vernufte lién, tot avontuurlijk leven
Geleid omdat de kunst hun was in 't brein gegroefd,
— De kunst van 't krijgsbeleid, aan weinigen gegeven. —
De geest die plannen smeed voor d'arm van 't ruw geboeft',
En voor een waagstuk steeds gevolgd werd door de benden
Verhit op moord en strijd, — was soms een edelman
Gering door zijn' fortuin, door eigen moed geklommen
Tot d'hoogste roem waarop een koning bogen kan.
Lanoue was zulk een held. Door schitterende daden
In Vrankrijk's *burgertwist voor godsdienst* reeds vermaard,
Kwam hij na 't vreêverdrag d'hervormde broeders raden
In Neêrland, hulpe bién waar hij 't gevaar ontwaart.
Zijn arendsoog mocht gauw de Rupelschans ontdekken,
En peilen al 't belang aan haar bezit gehecht!
Zijn' oproep deed terstond naar Braband's beemden trekken,
Den vaderlandschen geus, vertrouwend in 't gevecht
Wanneer een man als Hij, de vaandels zou gebieden. —
't Was tijdverrijf voor Hem, met weinig moedig volk
Te wagen 't stout bedrijf: de waalsche en spaansche lieden
Zoo talrijk aan den vloed, met degen, piek en dolk,
Aan 't lijf te gaan met kracht en op de vlucht te jagen,
Wijl deze roekloosheid den vijand stom zou slaan

Op eens zag Parma's heir die forsche mannen dagen
Van achter dijk en sloot, en aan de wallen staan;
't Geleek een mengelmoes van stroopers en soldaten:
De geus (35) met ruigen baard, verwilderd, bruin gebronsd,
— Daar hij voor 't woudgeloop der menschen woon moest laten —
Met gloeiend starend oog, gehavend en geslonst,
Liep tusschen 't fransche volk, het puik der *Hugenoten*,
Die in hun vaderland, voor Calvyn's godsdienstleer,
Gestreden hadden, rond Frans de la Noue gesloten
Als rond een kloeken held, verkoren door den Heer.

De botsing was hevig en bloedig de schok,
Toen ieder ten aanval de wapenen trok,
Gehitst tot het moorden, vernielen

(35) De naam *geus* (*gueux*) die in het fransch *bedelaar* of *schooier* beteekent, werd eerst aangenomen door de vereenigde Neêrlandsche edelen die een verbond gemaakt hadden om zich tegen de stichting der inkwisisie in ons land te verzetten. Toen zij aan de landvoogdes Margaretha van Parma, in 1566 een verzoekschrift behandigden, zegde d'heer de Berlaymont aan het oor der vorstin « Vrees niet Mevrouw, het zijn maar geuzen (bedelaars). » Bij het verlaten der zaal vereenigden zich meer dan 300 edelen aan een banket in het hotel van Culemborg: Hendrik Brederode, met eenen bedelzak omhangen, dronk op de gezondheid der geuzen, en men zwoer bij het *water*, het *brood* en den *knapzak* van vereenigd te blijven. Sedert dien zag men de eedgenooten eene gouden of zilveren medalie aan den hals dragen waarop twee vereenigde handen den bedelzak hielden.

Toen de bloedhond Alva (zooals het volk hem noemde) in het land verscheen, moesten al de verbondene edelen naar den vreemden trekken wilden zij niet gehangen of onthoofd worden. De eene zwierven in de bosschen en wierden *boschgeuzen*, de anderen gingen ter zee om de spaansche galioenen, met goud geladen, te plunderen, het waren de *watergeuzen*. Den 1 april 1572 namen deze onder bevel van graaf Vanwarcke de Lummen, de stad den Briel en het volk in alle steden zong jubelend. *Den eersten van april, verloor Alva zijnen bril.*

't Zijn de Geuzen die de grootheid en de onafhankelijkheid van Holland bewerkt hebben.

— Bij geus lijk bij paap — Door 't vertrouwen op God!
(Zijn vaderlijk zorgen en goedheid ten spot!)
Hoe dweepzucht den mensch kan bezielen!! (36)

De dolken doorploegden de borsten om strijd;
't Gekletter van bijl en rapier, wijd en zijd,
Herklonk tusschen 't wraakgierig roepen,
En 't kolvengedreun, op de schedels bezwaard,
Tot dat de Hervormden, in massa geschaard
Verdrongen de Rœulx en zijn' troepen.

“ Aan ons is de zege! aan ons is de schans!
“ Wij leerden de papen (37) een nieuweren dans! ”
Zoo schalde 't gejuich onzer helden.
“ Om hulp nu geloopen! om werkers geijld.
“ Den wal en de grachten gemaakt onverwijld!
“ Wie zal het den staatschen gaan melden? ”

Maar tusschen het gejoel erkent men drie stemmen
Des hopmans die het woord met geestdrift en innet klem
Tot zijne dappren voert, om hun het plan te ontvouwen.
Zij zwijgen allen plots, wijl zij Lanoue aanschouwen
Niet slechts als *ijz'eren arm*, maar als de spreker Gods.
“ Spitsbroeders, beurt het hoofd, op heden moogt gij trotsch
Den lof van 't vaderland voor uwen moed erlangen :
Ja, mannen, beurt het hoofd, en dat in uw gezangen
Dees avond, — tot den Heer, — de vurigst' hoop doorstraal !
Geen vrees dat kortelings de spanjaard of de waal
Hier weder het bezit der schans ons koom' bestrijden.
Wij zullen middlerwijl al onze krachten wijden
Ter sterking dezer plaats. Nauw hadden wij den voet
Hier binnen wal gezet, of 'k zond langs Boom met spoed
Een boot naar de stad om *Mathias* (38) te ontbieden,
Te vragen kloeke hulp van geuzen, vrome lieden
Wier hart voor 't vadererf en voor de vrijheid slaat.
Eer d'hemelfakkel ginds op morgen ondergaat,
Zal er een forsche troep, — drie honderd man, — hier graven
Om oostwaarts de rivier aan Wilbroeck's kleine haven,
Aan 't rechte deel der vaart, te binden door een' gracht,

(36) De ketters van dien tijd hielden ten minste zoo streng aan hunne godsdienstoefeningen als de katholieken en langs beide kanten haatte men malkanderen met de innige overtuiging van God langs zijde te hebben.

(37) Het woord *paap*, van *papa* (vader) gekomen, had vroeger dezelfde beteekenis niet als nu. 't Zijn de hervormden der XVIe eeuw die eerst er een scheldnaam van gemaakt hebben; daardoor duiden zij eenen aanhanger van Rome aan (zooals nu den naam *ultramontaan* een katholiek kenmerkt die de wetten van den paus boyen die van zijn vaderland zet). De leus der protestanten was: *Liever turksch dan paapsch*. In de middeleeuwen noemde men in Vlaanderen de pastors parochiepapen (parochievaders), toen was het, zooals men ziet, eene eerbiedige benaming.

(38) De belgische edelen, die zich bij de malcontenten niet geschaard hadden, waren afgunstig over den invloed van Willem van Oranje, en wendden zich tot den keizer Rodolf van Duitschland opdat hij zijnen broeder Mathias zou zenden als vorst der Nederlanden. In dien tijd konden de volkeren zich nog niet inboelden dat een bestuur zonder vorst of koning mogelijk was. *Matthias* was nog geen twintig jaar en volgde zoo goed alle raadgevingen van Oranje dat het volk hem spottend de "*sekretaris van den Zwijger*" noemde.

O broeders! God voorzag de sterkte van die wacht :
Een *Drijhoek* zal het zijn, door wateren omgeven
En die er eens in schuilt, moet voor het lood niet beven,
Des aanvals, wijl het hem op verre niet genaakt.
Want eer dat overmacht aan deze wallen raakt
Kan men ze mijlen wijd, bij hooge vloed omringen
Door waatren die terstond 't vermetel volk verdringen
Tot buiten 't Polderland, — het bed van deze zee, —
Men breke slechts in nood, bij 't storten eener beê,
Den Rupeldijk die geeft op Ruysbroeck's lage beemden,
Ofwel langs Heyndonck's kant. (39) En lacht dan met de vreemden,
Hoe talrijk toegestroomd om kluisters u te bin.
Toeschouwers uit dit punt, zult gij 't versmooren zien
Dergenen die te stout, te roekloos 't durven wagen
Te waden door den plas om u hier uit te dagen.
Is soms ook 't meer niet diep, waar hout en grassing groeit,
Niets toont op 't watervlak waar Bosch- of Zielbeek vloeit,
Noch waar de Goyle ligt, den Kraagput (40) en de kreken,
Zoo talrijk hier en daar voor turfbrand uitgesteken,
De vaartdijk dan alleen is hun een vaste weg.
Daarom, langs daar gewerkt voor 't latere beleg,
De zuidkant zij vooral voorzien met breede wallen
Zoo hoog dat zij 't gebouw voor schrootvuur en voor ballen
Vrijwaren in den nood. Ten noorden ligt de vloed.
't Is daar dat wapenhuis en stalling rijzen moet,
Ook 't bijgevoegde fort met torens en kanteelen ;
• Geen zeil of 't word' bescpied, 't moog' hulp of ramp verheelen.
Een troep beschutt' van daar het ankeren der schepen
Die leeftocht brengen aan, als wij door 't lot benepen
Verhongerd, wanhoopsleed gevoelen in ons hart...
Maar, broeders, bannen wij het voorgevoel dier smart.
Verliest geen enklen stond : Wijl de eene zwoegt aan 't bouwen
Dat de andre vaardig zij om takhout af te houwen,
Te vlechten voor den grond van de op te werpen vest.
En als de graver diept, dat elkeen die er rest
Den aardhoop kruien ga voor de op te hoogen deelen
Met moed en wijs beleid mocht ons 't vooruitzicht streelen
Dat in zijn zegetocht, gebaand door het verraad, —
(41) Farnees hier word' gestuit, dank aan onz' wakkre daad. —

(39) Drij honderd gravers dolven de diepe en breede grachten die met de vaart en den Rupel samen, de schans rondom in water legden. Daarenboven om allen vijandelijken aanval moeielijker te maken, opende men de dijken van den Rupel langs den Heyndonckschen kant waardoor dit dorp tot tegen Heffen, Blaesvelt en Willebroeck onder water liep. *H. Sel.*

(40) Te Willebroeck werd de eerste schip gestoken tot het graven der Brusselsche vaart, den 16 juni 1550; de werken vorderden zoo spoedig dat men reeds op 20 januari 1553, den dijk opende om den Rupel in gemeenschap te brengen met de vaart. Sedert dan kon men uit den Rupel recht tot Thisselt varen, waar toen het eerste sas bestond (Het sas van Groot-Willebroeck werd slechts voltrokken in 1558, en dit van Klein-Willebroeck in 1574). Bij het opensteken van den dijk drongen de wateren met zoo groot geweld de vaart in dat de muren van het sas te Thisselt weken, en de vaartdijk te Willebroeck doorbrak, ter plaats die men heden de *Kraag* noemt. *(H. Sel.)*

(41) Men verwondere zich niet dat ik eene dergelijke aanspraak in den mond van Lanoue leg : hij was geen ruwe krijger, en oefende de letterkunde uit. Hij heeft belangrijke schriften achtergelaten, onder den titel van « *Suatkundige en Militaire redevoeringen* » en *Bemerkingen* op de geschiedenis van Guichardin.

VII.
DE HULP IS DAAR.

Vroolijk verdeelt zich de manschap in benden :
Velen, met bijl en pistool om de lenden,
Gaan in den omtrek als houthakkers uit,
Vellen de boomen langs grachten en wegen,
(Daar zij met opzet verdelging er plegen)
Keeren dan zingend, gelaân met hun buit.

Hout moest er zijn voor de nachtelijke vuren ;
Hout voor het vlot dat men seffens zou sturen
Over den Rupel naar 't aankomend volk,
Plooiend getak om de dijken te sterken (42)
Om te beletten 't vernielen der werken,
't Stroomende spoelen van golving en kolk.

Dan, met den avond, 't gejoel aan de stranden
Deed hen met vreugd aan den overkant landen
Hulp kwam daar aan, op hun' wenk toegesneld.
Werkliên en burgers, in geestdrift getogen
Juichend, als broërs in hun' armen gevlogen,
Noemden Lanoue den verlossenden held.

't Houtvlot krioelde bij 't lastige varen,
't Schaterde in 't luchtruim alsof de gevaren.
Waren vermand, en gansch Neerland gered.
Gravers met schuppen, houweelen en spaden,
Stieldoende lieden met halam geladen.
Hadden de schans naast de troepen bezet.

Langs de rivier in het ronde gezeten
Wierd nu door allen den voorraad gegeten ;
Zelfs had een burger de bierkruik gebracht.
Ruw klonk de heildronk in gloedvolle woorden :
't Lijden en 't strijden in 't Zuiden en 't Noorden
Wierd met de roemrijke dooden herdacht.

“ Morgen, zoo zei er een brabandsche krijger,
“ Komt onze hertog verzeld van den *Zwijger*,
“ Ligging en plan der versterking bezien.
“ 't Werk dan begonnen! Vóór 't morgenlichtglooren,
“ Eer wij 't gezang van de vogelen hooren
“ Moet reeds onz' aanleg verandering biên.

“ Doch éér het goud van de dagtoorts, aan 't dalen,
“ Eindigt betoovrend op 't water te pralen,
“ Eér het verdwijnt in het westerverschiet,
“ Vloeken we in koor de verdrukkende benden,
“ Beuren we ons hart uit den drang der ellenden,
“ Met het gezang van het vaderlandsch lied. (43)

(42) De vaartdijken te Willebroeck rusten allen op dergelijk dooreen gevlochten getak en wishout, waarop men dan de aarde gelegd heeft voortkomende van het delven van het bed.

(43) In het volgend lied doen wij opvolgentlijk personen, uit verschillende streken en van verschillende stand zingen, om wel te doen begrijpen waaruit het geuzenleger samengesteld was.

VIII.

HET LIED DER VRIJE NEDERLANDERS.

En allen begonnen het machtige koor
Wiens weërgalm zich ver op den Rupel verloor :

Gevloekte Spanjool!
Belager van 't erf onzer vaders
Snood werktuig van 't geen Torquemada (44) bevoel!
Gevloekte Spanjool.
Met wraaklust en woede zien geuzen u naderen,
Gedoemde Spanjool!

Een soldaat zong daarop :

O! waar zijn die schoone tijden,
Toen wij zonder zielelijden
Rustig leefden welgemoed,
Toen de vrije Nederlanden
In Euroop' de krone spanden
Om hun' handelsovervloed?
Toen het werk hier weelde baarde
Toen van d'overkant der aarde
Oost en west ons schatten bood? (45)
Laas! de luiaards van het zuiden,
Die zich op onz' landen ruiden,
Drenkten veld en steden rood,
Met het bloed van Neerland's zonen;
Handelswelvaart kon niet wonen
In die streek, beproefd door 't lot,
Bij den bloedplas van de heulen
Die met de inkwisisie heulen,
Moordend in den naam van God!

En machtig herklonk weër het dreunend refrein
Den vijand gezongen door groot en door klein.

Gevloekte Spanjool!
Belager van 't erf onzer vaders
Die vrijheid en welvaart den landen ontstool.
Gevloekte Spanjool!
Met wraaklust en woede zien geuzen u naderen
Gedoemde Spanjool!

(44) De beruchtste en de wreedste der hoofdinkwisisiteurs van Spanje. Ziehier volgens de geschiedschrijver *Llorente* wat de Spaansche inkwisisie van 1483 tot 1808 (datum harer afschaffing) verricht heeft : 34,658 lieden werden levend verbrand. 18,049 werden in beeldtenis verbrand omdat zij in 't gevang aan de kwestien van de pijnbank bezweken waren ; 288,214 menschen ondergingen de straf der galeien of der gevangenis. Dat geeft een totaal van 350,000 slachtoffers, zonder van de bannelingen te spreken, want vier millioen en half der rijkste en nijverigste bewoners wierden uit het Iberisch schiereiland gejaagd. Torquemada heeft voor zijn deel alleen 10,220 kettens levend doen verbranden.

(45) De gemeentevrijheden en de werkzaamheid der inwoners hadden van Vlaanderen en Brabant de rijkste provinciën der aarde gemaakt. In Vlaanderen waren niet min dan drij steden, die ten minste 200,000 zielen hadden (Brugge, Gent en Yperen) en veel uitgestrekter waren dan Parijs te dien tijde. In Antwerpen, die Brugge's luister geërfd had, sprak men onder keizer Karel al de talen der wereld. Al de welvaart wierd door de inkwisisiebeulen vernietigd : onze handelaars trokken elders, en onze bekwame werklieden brachten hunne kunst naar Engeland over.

Een tweede geus hief aan :

'k Leefde kalm langs Dender's boorden,
Toen de spaansche muiters stoorden
Mijn geluk door liefde omgloord.
Klara uit het " *Spel van zinnen* " (46)
Die me ook teeder wou beminnen,
Had mijn hart, mijn' ziel bekoord.
'k Zat des Zondags aan haar zijde,
Wijl door 't smachtend heet getijde
Bier en lommer laafnis bracht;
Toen een' bende soldenieren
Van uit Aalst (47) daar aan kwam gieren...
Een van hen heeft haar verkracht....
'k Smoorde in 't hart mijn' helsche pijnen,
Maar éér 't licht der maan mocht schijnen,
Heb ik 't monster afgemaakt :
Bij het waggelend stadswaarts keeren
Moest de dronkaard stervend leeren
Hoe een boer zijn liefde wraakt.

En samen, als wreekten zij allen dien hoon
Herhaalden ze op helderen, klimmenden toon

Gedoemde Spanjool!
Belager van 't erf onzer vaderen
Die de eer zelfs van tengere maagden ontstool!
Gevloekte Spanjool!
De zwakheid en de onschuld zien schrikkend u naderen
Gedoemde Spanjool!

Een derde geus begon :

'k Vloek het ras dier zwarte raven
Die de ketens van de slaven
Helpen rijven aan den Belg,
Die den bloedraad offers brachten
Door verklikking, dweepend slachtten
Menig vlaamsche vrijheidstelg.
'k Ben een boschgeus, sinds mijn broeder
Uit het huisken onzer moeder
Weid gevoerd naar 't gruwzaam *Steen*. (48)

(46) Ten dien tijde bloeiden de rederijkamers, die zelfs in de dorpen luisterrijke feesten gaven. Wij nemen hier voor uithangbord der vergaderzaal, den naam : " *Spel van zinnen* " dien men aan een soort van comediespel gaf, waarin de deugd, het vaderland en andere abstractiën door personen verbeeld werden.

(47) Vooraleer Antwerpen te plunderen, hadden de spaansche troepen Aalst tot eene wapenplaats gemaakt, en gingen van daar dagelijks op strooptocht in den omtrek, onder het bevel van Juan de Navarèse.

(48) Van Moteren verhaalt hoe het volk van Antwerpen dikwijls tot aan het *Steen* ging wandelen, waar men malkanderen met afgrijzen, stilziggend het menschenbloed toonde dat uit de straatriool gutste. Velen zijn daarin gevoerd, in 't geheim, maar weinigen zijn er uit gekomen om de afgrijpselikheden te vertellen die er gepleegd werden en waarvan de stomme moordtuigen nog heden te zien zijn.

Nooit zag ik hem weër verschijnen :
Stierf hij niet in martelpijnen?
« Zoon, » zei moeder, « 't hart van steen
« Dat, vermomd in zielevader
« Hier den rol speelt van verrader
« Wees' gemarteld op zijn beurt! »
En, als beul der wraak verkoren,
Heb ik nijldig neus en ooren
Van den prochiepaap verscheurd. (49)

En klimmend in geestdrift herhaalde men 't lied
Dat bonsde op het water van 't westerverschiet :

Gedoemde Spanjool!
Belager van 't erf onzer vaderen
Wiens dwangjuk het bloedige martlen bevool.
O laffe Spanjool!
Gij weet met verraad tot uw doelwit te naderen
Gevloekte Spanjool.

Een vierde stond recht en zong :

't Heil waarop een mensch ooit staarde
Dat bezat ik hier op aarde,
Rijkdom, liefde, kinderschat.
Wat door rang of kunst mocht pralen
Dat verdrong zich in mijn' zalen.
Van de reë der Scheldestad
Dreef ik handel met de wereld.
Mijn gelukstar was bepereld
Door de min der schoonste vrouw
Op Italië's grond geboren..... (50)
'k Heb eilaas het al verloren
Sinds de Spanjaard puin en rouw
Op mijn levenspad kwam zaaien,
Sinds de *Furiwind* kwam waaien (51)
Langs mijn woon :.... Mijn gâ verkracht
Zonk op mijn vermoorde zonen...
'k Brand van lust mijn wraak te toonen
Jegens 't vloekbaar Spaansch geslacht.

En nog eens herklonk het manhaftige koor
Wiens galming zich wijd op den Rupel verloor :

Gevloekte Spanjool!
Belager van 't erf onzer vaderen!
Door u kwam ons volk in ellende, op den dool

(49) Zie nota 22.

(50) De vreemdelingen die zich het talrijkst gedurende Keizer Karels bestuur te Antwerpen vestigden waren de Italianen. Den naam van *Sinjoren*, en het Mechelsche spotwoord *Opsinjoor spelen* zijn daar een overblijfsel van.

(51) Zie nota 12.

Gedoemde Spanjool!
't Is bloed van den tijger dat rolt in uwe aderen
Gij, laffe Spanjool!

Een Noorderbroeder ving aan :

't Harte schrikt bij 't geen de ontaarden
Eens te *Haarlem, Zulphen, Naarden*, (52)
Woedend hebben uitgemoord.
Neen, de tijger der woestijnen
Deed zijn bloeddorst nimmer schijnen
Als die monsters, toen zij 't oord
Waar mijn wieg stond, binnensloopen
En genade deden hopen
Aan bewoners die terstond,
Op de markt zich zouden scharen...
O! toen Alva kwam verklaren
Dat men slechts vergifnis vond
In den dood.... Wie schetst de kreten
En den vloek den angst ontbeten,
Wijl de slachting aanvang nam?
Gruwlijk schouwspel : kindren, vrouwen,
Wierden zelfs het hoofd gehouwen.
Daar geen burger 't zwaard ontkwam,

Bij 't minderen van 's zonnekens purperen gloed
Zond elk 't refrain nog eens over den vloed :

O laffe Spanjool!
Belager van 'terf onzer vaderen
Die rustig 't verdelgen der steden bevoel.
Gedoemde Spanjool!
Verraad is uw steun om uw doelwit te naadren
Gevloekte Spanjool!

IX.

HET BEZOEK DER SCHANSWERKEN.

Welk een trappeling hoort men klinken,
En dan langzaam weg verzinken,
Langs de baan die Boomwaarts gaat?
Daar 't gerinkel van de sporen,
En het schallen van den horen,
Jacht- of ruitersstoet verraadt?

(52) De hertog van Alva heeft opvolgentlijk die drij steden ingenomen en aan al de wreedheden zijner soldaten overgelaten. Te Naarden, was de capitulatie door Frederic van Toledo, zoon van Alva, goedgekeurd. en nogtans als het volk op de markt geschaard was, wierden al de inwoners verraderlijk vermoord. Is het dan te verwonderen dat de geuzen te Gorkum op de 19 martelaren hunne wraak gekoeld hebben gedurende hetzelfde jaar. Paters en priesters wierden van de spaansche wreedheden verantwoordelijk gemaakt. Had den paus Pius V naar den wreedden bloedhond Alvarez geen zwaard met diamanten omzet. als belooning voor zijne moorderijen gezonden? En wierd zulks hem niet plechtig behandigd in de kerk te Brussel door den aartsbisschop van Mechelen den 20 December 1568?

ALVA

't Zijn Matthias' lijfsgetrouwen,
Die door Antwerp's vrije gouwen
Draven achter hunnen vorst,
Om het fort der Rupelbroecken
Onverwijld te gaan bezoeken
Dat Lanoue veroov'ren dorst.

D'hertog rijdt aan 't hoofd der schare
— Afgezonderd, als het ware, —
Op een' afstand van zijn' lién.
Wijl, en hoveling, en krijger
Zich verdringen rond *den Zwijger*,
Door hen als het hoofd aanzien.

Willem laat zijn blikken waren
Op dien weg waar hij vóór jaren
Alva's beulenrot ontvlood.
Droevig was zijn zielestemming
Alsof sombre hartsbeklemming
Hem 't verleden weêr ontsloot.

Dacht hij wis aan vriend en magen, (53)
Die in d'arm des doods nu lagen,
In den heldenstrijd geknot?
Klonk hem *Egmont*'s vaarwel tegen,
Ginds op 't einde van die wegen? (54)
Zag hij hem op 't moordschavot?

Vloekte hij soms de onverlaten
Die 't verbond van Neêrland's staten
Nutloos maakten door hun' twist?
Hembyze (55) en zijn Calvinisten?
Waalsche dweepzucht, Roomsche listen...
Tweespalt waarin Parma vischt?....

Hij,... hij had zijn plicht gekweten
En fortuin en rust versmeten
Voor het heil van 't vaderland;
Toch hij bleef den knecht der Staten,
Daar hij wist dat niets zou baten
Zonder d'heilgen eenheidsband.

(53) Drij broeders van Willem van Oranje hadden reeds hun leven gegeven voor de bevrijding van het vaderland (Adolf, te Heiligerlee, Lodewijk en Hendrik op de Mookerheide gesneuveld.

(54) Te Willebroeck. (Zie nota 16).

(55) Twee edellieden. Jan van Hembyze en Frans de la Kethulle, heer van Rihove, wilden niemand als meester in het land aanzien. Aan het hoofd van fanatieke Calvinisten, verboden zij de uitoefening van den Roomschen godsdienst en liepen de omstreken af, om met geweld van Vlaanderen eene kettische republiek te maken. Zij zijn grootendeels de schuld geweest van de scheuring der Malcontenten. — Diezelfde Hembyze wilde in 1584 Gent op eene laffe wijze aan Farnose overleveren. Daarom wierd hij door het volk onthoofd.

En hij dacht met zielelijden
Aan 't kleingeestig lotbenijden
Van de Belgische edelliën (56)
Die hem meenden aan te randen
Met de heerschappij der landen
Aan een praalziek kind te biën.

't Laatste deed hem plots ontwaken
En zijn' droeve mijm'ring staken,
Opzien waar Mathias reed;
En hij gaf zijn paard de sporen
Om bij 't jeugdig hoofd te hooren
Of die geen verveling leed.

Dan, en vlek en landgoed toonend,
Noemde hij de ridders, wonend
In de burchten langs de baan.
't Mocht des knapen trots doen rijzen
Dat die volksheld, 't puik der wijzen,
Needrig hem ter zij wou staan.

Doch, nu klaart op eens de morgen :
't Rupeldal, — niet meer geborgen
Door het vale mistgordijn —
Wijst den ruiters 't volk langs 't water ;
't Luid hoezee en 't blij geschater
Toonen hoe ze welkom zijn.

Men zong al zwoegend menig lied :
Ter eere van « Nassouwen »
Oranje was de kloeke man
Waarop de geus kon bouwen,
De steunpilaar van 't vaderland.
Hij moest veeleer gebieden
Dan deze zwakke keizerstelg
Die op 't gelaat der lieden
Een zweem van spottlach bracht te weeg :
« Meent Aerschot ons te foppen ?
En moet die melkbaard 't spaansche heir
Door maagdenblikken kloppen ?
Zei menig werker van de schans.
En 't antwoord spotte tegen :
« Och ja! hij houdt toch goed een' pen ;
« En, schijnt hij kindsch verlegen,
« Hij teekent krijgsbetelen fijn
« Als schrijver van den zwijger ;
Hij is gedwee en zwak van aard
Welk voorbeeld van een' krijgér!

(56) De hertog van Aerschot en de graaf Delalaing hadden zich tot den keizer Rodolf gewend opdat dese zijn broeder Mathias zou zenden. Zij vreesden dat de prins van Oranje die door het volk als de verlosser aanzien werd, vorst over Nederland zou worden.

WILLEM

Maar Willem had voor elk een woord,
Een handdruk, of hij haalde
De daden aan door elk gepleegd,
Of sprak van toen men dwaalde
In 't vreemde land als ballingsbroër, (57)
Gaf moed in aller harten
En vuurde 't volk aan tot het werk
Om tot het laatst te tarten
Den spaanschen troep, hoe talrijk ook,
Die op het fort wou gluren.
Hij uitte d'hoop dat vriend Lanoue
't Beleg nog zou besturen
Met 't zelfde wijs beleid als eens
(Een maand of vijf geleden)
Zijn leerling luitenant Tappijn (58)
In Maastrichts vest gestreden
En langen tijd de opweerbre plaats,
Trots Parmas dichte drommen,
Met weinig volk gehouden had,
De wereld deed verstommen
Door zooveel wakkren heldenmoed.....
“ Dus, zei de prins, bij 't scheiden,
“ Vooruit met spoed! Het plan is grootsch
“ Gerust moogt gij verbeiden
— “ In zulk een sterke legerplaats —
“ Het leger zuiderlingen
“ Hoe talrijk ook betaald om 't land
“ Ten knieval snood te dwingen. ”

X.

BELEGERING EN INNEMING DOOR GENERAAL CARONDELET.

(19 Augusti 1584).

De Schans was eindelijk klaar, en door een' dubbele lijn
Van aarde en water was de driehoek afgebakend;
Op 't punt waar hulp in nood het best gebracht kon zijn
Zag men een bijgebouw, dicht aan den oever rakend,
Van boven d'hoogen wal zich spieglen in den vloed;
En torentrans en dak, en schietgat en kanteelen,
Scheen, — schilderachtig schoon, — te beuren door een' groet
Het droevig Boomsche slot, 't ellendigst der kasteelen
Dat recht er over stond, zoo eenzaam als de dood,
Bestaande slechts uit puin van zwartgebrande muren.

(57) Oranje had niet alleen onder 't schrikbewind van Alva, Duitschland en de Noorder-Nederlanden doorkruist, maar ook Frankrijk, waar hij onder andere 't vrije prinsdom Oranje bezat dat hij van zijnen neef Réne de Nassau-Châlons geërfd had. Lanoue's Hugenoten kende hij dus.

(58) Sebastiaan Tappijn had met zooveel kunst en snelheid de vestingswerken hersteld dat Maastricht de vijandelijke aanvallen kon verduren, en slechts na maanden beleg kon ingenomen worden, ala de honger en het vijandelijke lood de verdedigers hadden weggemaaid.

Het hoofdgebouw van 't fort was tegen 's vijands lood
Beschut door eenen dijk, die d'aanval zou verduren,
Langs 't zuiden, zwakste punt begrensd door Brussel's laan.

Het volk niet meer aan 't werk, ging daaglijks leeftocht halen,
Ging op verkenning uit, in beemd en bosch en laan,
Om 't minste spoor te zien van spanjaards of van walen.
Alleen een' kleine wacht, bij stonden afgelost,
Stond dag en nacht gereed om Heyndonck's dijk te breken
Bij 't minst' alaringesein dat de aankomst melden kost
Der spaanschen, — meester reeds van al de vlaamsche streken.
Men wist wel dat Farnes zijn' tocht te sluiten zocht
Met 't moeielijk beleg van Antwerp's wal en haven.

Op eens een rosse gloed, zich teeknend in de locht
Stak boven Willebroeck : de vlam scheen zich te laven
Aan strooi van stal of hut, of spranklend mutsaardvuur
Dit was 't verzaamingssein, besproken om te dagen
De mannen wijd verspreid in d' omtrek, daar het uur
Van worsteling en moed voor allen was geslagen.

Op! te weer dan, o mannen! te weer!
Nu de beenden herschappen in meer
Met de Rupelsche dijken te breken!
Snel de brug opgehaald! Op den wal
In elk schietgat gezien of 't getal
Der mortieren, — wier monden er steken —
Is gereed eer het storremvuur rookt!
Doet dan olie en pekketels halen,
Die ter koeling van spanjaards en walen
Bij 't beklimmen eens worden gestookt!

Op! te weer, dappre lieden! te weer!
Want de voorpost van 't vijandlijk heir
Daagt ten zuiden van tusschen de boomen!
't Is de vlag van Carondelet's troep :
Ziet de mijners van Luik in een groep,
Met houweel, bijl en spade ginds komen; (59)
En een schaar zonder eind is gelaân
Met het rijshout, met grachtgabioenen, (60)
En met stormladders, pieken, harpoenen.
Seffens vangt de belegering aan.

(59) De provincie Luik was toen onafhankelijk en stond onder het bestuur van eenen prins-bisschop. Alhoewel deze laatste een vassaal van het duitsch keizerrijk was, had hij drij duizend mijnwerkers naar Alexander Farnese gezonden tijdens de belegering van Maestricht met kanonnen en zelfs eene som gelds. Daar die mannen veel kundigheid in het beleggen aan den dag legden, zijn er bij het leger gebleven. Hier is dus weêrom gebleken dat de geestelijkheid van over eeuwen slechts Rome als haar vaderland erkent.

(60) Schanskorven (fransche *gabions*) zijnde korven of zakken met aarde gevuld om in de grachten zich eenen vasten weg te maken.

Op! te weêr! op den wal, wakkre liên.
Wilt de borstweering haastig voorzien
Van de rustende vestingsmusketten;
Brenge het halam, om steeds met een' mijn
Tegen loopgrachten vaardig te zijn;
Haalt het stroo dat vol rook ze moet zetten,
Dat de gravers versmacht, die 't gebroed
Uit het Zuiden, als kruipende slaven
Willig dienen en dwang helpen staven,
Aan het werk! voor de vrijheid, schept moed!

Op de bres! koene geuzen, te weer!
Al begunstigt het weêr, dezen keer,
Niet het wassen van 't vloeiende water!
Spoelt de vloed in de beemden niet vrij
— Door de droogte van 't heete getij —
Naar uw' wenschen, met helder geklater;
Houdt u kloek, denkt aan Leyden's ontzet (61)
Weert den vijand nog eenige weken
Tot de giertijen aan zullen breken
Door uw' moed is wis Antwerp' gered!

Maar helaas, het eêrste werk
Door Carondelet bevolen
Was, te zien ten oost, ten west
Of geen list noch lagen scholen
In den omtrek langs den dijk.
De open bres aan Heyndonck's boorden
Werd natuurlijk gauw ontdekt.
« Ziet waar we allen door versmoorden, »
Zei een krijger, « Zoo bij nacht
« Eens een springvloed aan moest gieren,
« En ons slapend hadd' verrast. »
Ook, na 't slagen van de palen
Der beschutte legerplaats,
Deed men al het rijshout halen,
Samenvlechten voor den dijk
En met aarde weer bedekken
Als voorheen. « Nu weêr aan 't werk
Dat de mijners elders trekken »

(61) Het verweeringsmiddel tegen de belegeraars. bestaande in de streek onder water te zetten, was reeds schitterend gelukt tijdens het beleg van Leyden door Alva in 1576 omzet. De stad had maanden reeds de belegering moedig uitgestaan, en was reeds ten prooi aan den wreedsten hongersnood, toen de prins van Oranje de zeedijken, niet ver van daar gelegen, deed doorbreken, de belegeraars voor het water deed vluchten en een schip van Boissot's vloot, met leeftocht geladen, Leyden deed binnenvaren.

Het onder water zetten heeft men insgelijks beproefd tijdens de groote belegering van Antwerpen in 1585, waarvan de inname van Klein-Willebroeck eene voorbereiding was. Daar ook is die poging zooals langs den Rupel mislukt.

Zeï de veldheer, « kapt er 't hout
Boordend gracht en kant. Fascijnen (62)
Weér met spoed aaneen gebracht :
Eer de morgenzon moog' schijnen
Dat het alles zij gereed!
Langer mogen wij niet dralen
Lang beleegren helpt ons niet :
Al de spanjaards, al de walen
Van Philippus' legermacht
Moeten kortlings hulpe bieden
Ter omgording van de stad
Waar een Marnix (63) blijft gebieden
Aan het hoofd van 't geuzenrot.
Maakt u vaardig, zonder wachten,
Ter beklimming van den wal
Door het vullen van de grachten.
Zeker is de zege aan ons
Zoo wij 't schansvolk, — stom geslagen
Door het nieuws van 's Zwijgers dood — (64)
Door verrassing schrik aanjagen.

De zomernacht is kort, doch eer het schemerlicht
Het landschap had onthuld van 't halve nachtlijk duister
Kwam daar langs d'oosterkant, (65) den gang naar 't fort gericht.
Een drom heel traagjes aan, zoo stil alsof een kluister
De tong van ieder man voor eewig hadd' gesnoerd.
Elk droeg een takkebos, hem lijf en hoofd bedekkend.
Wijl d'hoofdman van den tocht, den schildwacht steeds beloert
Die, half in sluimer ginds, de ledematen rekkend,
Van op den wal beneén met strakke blikken tuurt.
Op eens werpt de eerste rang zijn' mijten in het water,
't Geritsel wekt den man, die, schrikkend, 't wachtwoord stuurt :
Een luid gegil herklinkt, verwarring en geschater
Daar binnen heerschen nu voor eene korte wijl.

(62) Van het fransche fascines (legertakkebosschen).

(63) Philip de Marnix, van Brussel, heer van St.-Aldegonde was letterkundige en krijgsheld : hij heeft fransche en vlaamsche schriften nagelaten, onder andere : « *De biënkorf der katholieke kerk.* » het *Wilhelmus-lied*, enz. Hij was eene der stichters van het eedverbond der edelen, onderteekende met Willem van Oranje de pacificatie van Gent in naam der Noorder-provinciën, wierd burgemeester van Antwerpen in 1584. en was aan het hoofd der verdediging dier stad, gedurende het beleg van meer dan een jaar. Na de overgaaf wierd hij belasterd en wierd zelfs in Zeeland slecht onthaald. Hij stierf te Leyden den 15 December 1598 en zijne overblijfselen berusten in de kerk van West-Souburg (eiland Walcheren).

(64) Juist eene maand vóór de inneming van Klein-Willebroeck, werd de Zwijger, wiens hoofd op prijs gesteld was door Pilippus H. te Delft door Balthazar Gerard verraderlijk met drij pistoolschoten vermoord. Eene somme gelds en brieven van adeldom waren voor die misdaad uitgelooft. en de afstammelingen van Gerard hebben die voordeelen genoten. Wat Balthazar betreft. hij werd door het volk aangegrepen en op de markt te Delft in stukken gescheurd.

(65) De aanval moet langs den oostkant gebeurd zijn, waar nu het eigentlijke sas ligt en waar toen eene breede gracht bestond. want in 1830, bij het graven van het nieuwe sas door het Hollandsch bestuur, heeft men de grachten der vernieelde schans ten deele heropend ; en op eene diepte van 15 meters zijn er verschillende oude wapens ontdolven die in de bestorming aan de krijgslieden ontsnapt waren, en heden op de Hallepoort te Brussel, bewaard worden. (H. Sel.)

Intusschen troep bij troep, al buiten, werpt fascijnen
In menigt in de sloot. 't Werk, koortsig en in ijl
Vervorderd, komt zoo ver, dat ook de lién verschijnen
Met schanskorven gelaân, om boven 't deinend hout
Een vast en effen pad voor 't stormgeloop te maken.
Hun' scharen volgen zich, al verder, even stout,
Wel hoort men hier en daar, een kreet van smarte slaken
Wijl er een makker staat, stuiptrekkend nederstort,
Getroffen door de lién die reeds op weëring lagen,
Doch schroot of kruit meestal, wierd nutteloos gekort
't Botste op den vollen zak, — een schild op 't hoofd gedragen
Die ondoordringbaar was. — Ook, van dien last ontdaan,
Ontliep den werker snel 't gevaar der kogelschoten.

Dan wierd men handgemeen : geschaard rond de oorlogsvaan,
Tot de opgevlude gracht, nog in 't gelid gesloten.
Was 't krijgsvolk toegestroomd. 't Bestormen ving nu aan :
Bij de aanroeping der maagd, ofwel den ketter vloekend,
Zocht elk het beste punt om eerst op wal te staa.
Doch menig' hand, naar steun voor die beklimming zoekend,
Werd plotslings afgehakt, en menig rijkend hoofd
De borstweering voorbij, werd mikpunt der musketten,
Het geuzenvolk dat niet aan de inneming geloofte
Al mocht het, zoo verrast, geen grachtvulling beletten,
Heeft moedig post gevat, verdeeld langsheen den wal,
Elk wacht bedaard den man die, doelwit van zijn wapen,
Zich in het nauw bereik, op 't pas vertoonen zal.
Hier treft den zwaren kolf een vijand in de slapen,
Die duizlig nedervalt en tuimelt in het diep;
Ginds wordt een' borst doorploegd door 't staal van eenen degen
En verder waar een troep reeds juichend « zege » riep,
Gaf 't kokend olievat, in vorm van helschen regen
Het antwoord grijnzend weér; 't werd alles weggevaagd.

Doch al die heldenmoed voor de overmacht moest wiken.
Door 't groot getal vermand, tot binnen 't for verjaagd,
Moest, knarsetandend, 't volk ten laatst het vaa del strijken.

Gevangen wierd de troep bij de eindelijke overg. af
Doch menig man ontvlood, langs 't water, spanje's kluister
« Het noorden is nog vrij, al worde 't zuiden slaaf »
« 't Is uit met Vlaadren's roem, met Braband's ouden luister »
Was aller droef gedacht bij 't zwalpen op den vloed.
« Al moordt prins Parma niet de krijgsgevangen geuzen
« Zoo als een Alva deed — steeds dorstig naar ons bloed. —
« Toch trachten wij veeleer nog eens langs Antwerp's wal
« Vermoeienis en dood voor 't vaderland te tarten
« En of dit bolwerk eens voor Alexander vall'
« Dan blijft ons Holland's grond, waar lijfsellende en smarten
« Niet drukken zooals hier, wijl daar de vrijheid huist,
« En 't plan van 't dweepend rot voor eeuwig sloeg in duigen.
« Waar 't volk veel liever sterft, gemarteld en vergruisd,
« Dan voor den dwingeland van 't zuiden nog te buigen. »

NAWOORD.

Hier was dan 't pleit beslist. Ook in de meeste steden
Van 't Belgisch grondgebied was 't spaansche juk hersteld;
Maar Parma had geleerd geen Alva na te treden,
Die 't moorden noodig vond als de oproer was geveld.
Hij wist dat martlaarsbloed het heldenkroost deed rijzen
't Welk Neêrlands noorderdeel voor eeuwig scheiden zou
Van Spanje's rijke kroon : Met 's volken eerbewijzen
Zich vergenoegend hier, en 't zweeren van de trouw,
Vergaf hij 't gansch verleên, liet protestantsche belgen (66)
Den tijd om ongestoord te trekken naar de kust
Verkozen om er vrij te leven en hun' telgen,
Naar eigen godsdienstzin, te kweeken zoo 't hun lust.
Ten laatst viel Antwerp's wal, hoe moedig ook verdedigd
Door Marnix, 's Zwijgersvriend. (67) De bootbrug van Ordam
Naar Calloo, had belet dat Holland, — nog beëdigd
Door 't Utrechtsche verbond, met leeftocht dagen kwam.
Dit bolwerk viel dus ook : gansch België was vermeersterd
En hield nog eeuwen lang den slavenband omkneld,
De handel week naar 't land door vrijheidszin begeesterd,
Naar Holland, nu niet meer door spaanschen dwang gekweld.
Hier bleef het stil en doodsch. De wolven als voordezen,
Verhongerd, liepen rond tot aan der steden poort.
En als door 't *vreëbestand* de landbouw was herrezen
Toch duurde de arremoë in alle plaatsen voort.
De Jesuïet Albert, aartshertog dezer streken,
Vond enkel sommen gouds voor kerk- en kloosterbouw
Om in het hart des volks de dwepzucht slechts te ontsteken,
Te smooeren 't vrij gedacht, al gensterde 't nog flauw.
Drij honderd in getal zag men de tempels rijzen ; (68)
Jesuïet en Capucien, Karthuizer, Cellebroer,
Zag men in elke stad 't weldadig streven prijzen
Van Aelbrecht's wijs beheer dien God ten trone voer :
Zij spiedden overal om 't Neêrlandsch boek te bannen
Dat, van miraklen wars, den eerdienst niet betrof.

(66) Te Gent, bijvoorbeeld, kregen de hervormden twee jaren om orde aan hunne zaken te stellen eer zij vertrokken ; te Antwerpen wierd er vier jaren toegestaan.

(67) De belegering van Antwerp is het schoonste bewijs van Alexander Farnese's krijgsvernuft. Na de omliggende forten van Willebroeck, Lillo, Liefkenshoek en Dendermonde ingenomen te hebben, wierp hij de sterkte van Calloo op, en sneed de gemeenschap der stad met het noorden langs het water af, bij middel van 32 groote schepen, door zware ketens verbonden, en door eenen afstand van 22 voet gescheiden, om den loop van den stroom niet te beletten. Die tusschenruimten waren beschermt door groote balken met dwersliggende planken bezet even als eene borstweering met ijzeren punten. Ieder schip van die bootbrug toonde aan den vijand langs beide kanten de monding van een zwaar kanon. — De Antwerpenaars gebruikten ontplofende schepen om die brug te doen springen maar 't was te vergeefs. Zij gelukten er ook niet in den Couwensteendijk te doorbreken om de polders onder water te zetten, en hunne stad sedert de maand Juli 1584 omzet, viel door overgaaf in Alexander's macht den 17 van oogstmaand 1585.

(68) Men kan die kerken in Jesuïetenstijl gemakkelijk erkennen, zij zijn allen als op één model gemaakt. De tempel der Augustijde, die nu te Brussel als posterij dient, geeft er een gedacht van.

Men zag een Juste-Lips (69) 't vernuftig brein zelfs spannen
Om Scherpenheuvel's maagd en de inkwisielof.
Men zag als heiligen Gods, de moorders van Oranje (70)
Ten altaar opgevoerd, vereerd door 't domme volk,
't Gebeent' van *Temmerman* (de pater die voor Spanje
Tweemaal in 's Heeren naam met een verradersdolk
De hand eens fanatieks voorzien had) werd ontgraven,
Als relikwie verdeeld, in gouden schrijns geleid
Processiewijs gevoerd zelfs door prelaten, graven,
Als de assche van een held, om zulk een snood beleid.
En daarom wordt het licht in Vlaand'ren nu verstooten :
Verstomping, eeuwen lang, heeft stevig werk gemaakt ;
En daarom, Rome's kroost, in woede losgeschoten,
Heeft op de wet der school al zijne gal gebrakt.
Ontwakend uit den nacht, zou 't volkskind kunnen leeren
(O gruwel!) dat de geus een vaderlander was.
De school die 's priesters woord en toezicht durft ontbeeren,
Brenge in geschiednis ook den waarheidszin van pas
En zal nu, ongestoord, door feit en proeve toonen,
Hoe 't klerikaal gespan met vreemden heeft geheuld,
Ellende, slavernij op welvaartspuin deed tronen,
En, voor zijn' heerschappij, het land heeft afgebeuld ;
Hoe 't Noorder-Nederland, vereend bij 't vlag der geuzen
Niet slechts in vrijheid won, maar ook in weelde en pracht ;
Hoe zijne vloot op zee, als 't fabelwerk van reuzen,
De grootste legers sloeg met onweerstaanbre macht ;
Hoe handelsovervloed van ieder eind der aarde
De schatten medebracht voor deze vrijheidswijk

(69) 't Is niet te verwonderen dat die professor der universiteit van Leuven de eer genoot *Aalbrecht* en *Isabelle* in zijne lessen soms tegenwoordig te zien, en dat de katholieke geschiedschrijvers zijne wetenschap hemelhoog verheft hebben : Daar hij een boekje over de mirakelen!! van Scherpenheuvel uitgegeven had, kon de geestelijkheid zeggen : Gij ziet wel dat het niet alleen domme boerenkinkels zijn die aan die wonderen gelooven. Sprekende over de inkwisiitie, keurde hij er de straffen van goed door de volgende vergelijking : « Als een lid van ons lichaam verkankerd is moet men het afsnijden, om de vernietiging van geheel ons wezen te vermijden. Zoo ook als een lid der maatschappij met ketterij besmet is, behoeft men hem te beletten, door den dood, van een gansch volk te bederven. »

(70) Wij hebben reeds gezien hoe de Zwijger vermoord werd door *Balthazar Gérard* in 1584. Maar dat was de tweede aanslag op zijn leven : Den 18 maart 1582 had men reeds te Antwerpen op hem geschoten. Ziehier in welke omstandigheden : Een spaansch koopman *H. Gaspard Anastro*, te Antwerpen gevestigd, had te Madrid laten weten dat zijne zaken slecht stonden. Men beloofde hem 80,000 ducaten en den titel van *Commandeur* van 't *Sint Jacobs-orde* indien hij *Willem van Oranje* doodde. Daar hij te laf was om zelf te schieten deelde hij het plan mede aan *Antonio Venero* en *Jan Jauregui*, zijne klerken. Deze laatste liet zich overhalen en daar hij goed vlaamsch sprak, liet men hem gemakkelijk in het versterkt kasteel rondwandelen. Een *Dominicaan*, *Temmerman* genaamd, spoorde hem aan in zijn ontwerp te volherden, biechtte hem, gaf hem de communie en een glas versterkenden wijn voor dat de moord volbracht werd. Dan ging *Jauregui* omtrent den noon gewapend naar het kasteel zeggende dat hij eene aanvraag aan den prins van Oranje te bestellen had. Terwijl deze laatste het smeekschrift bezag schoot de moordenaar op hem, de kogel ging langs het rechter oor binnen en kwam langs de linkerwang uit. Eenige edellieden en hallebardiers gaven *Jauregui* eenige steken in het lijf terwijl Oranje zegde : Dood hem niet, ik vergeef hem die misdaad. — *Jauregui*, alhoewel reeds een lijk wierd op het schavot gebracht. *Venero* en *Temmerman* wierden aangehouden en door paarden gevierendeeld. 't Hoofd en de leden wierden op de vestingen ten toon gesteld. — In 1586 verzamelden de jesuiten de overblijfsels der drie ellendelingen, en stelden ze als relikwiën aan het volk voor. *Temmerman* wierd onder 't getal der martelaars van 't *Sint-Dominicus-orde* gerangschikt, in een werkje getiteld : *Sancti Belgæ Ordinis Prædicatorum* (Zie Th. Juste).

En hoe Euroop', verbaasd, op 't weeke plekje staarde
Dat hooger werd geschat dan menig machtig rijk. —
Te Will'broeck was dan rust, maar 't was de rust des doods :
Geen sashuis moest er zijn, wijl zelden men een loods (71)
Langs daar een handelschip naar Antwerp's wal zag sturen ;
Het krijgsvolk wier verblijf hier eeuwen nog moest duren ;
Vond in die schans een' wacht, gemakkelijk en stil,
Den veteraan geschikt, — die ook eens rusten wil
Na 't leven van het kamp en 't lastig bloedvergieten —
Hetgeen Carondelet weleer in puin deed schieten
Werd weder opgebouwd zooals men 't heden ziet (72)
De stilte mocht hier slechts door 't vroolijk vooglenlied
't Eentonig vorschgekwak en 't bruisen van de winden
Of 't stormen op den vloed, eene onderbreking vinden.

Na meer dan honderd jaar, kwam er ten laatst een uur
Dat weér het krijgskanon die stemmen der natuur
Een' wijl aan Rupel's boord mocht schriklijk overklaatren
De fransche potentaat (73) verbitterd daar de waatren
Uit Holland's vrije grond hem joegen zuidwaarts heen,
Vond geestig Belgenland in jammer en gewezen
Te smooren, wijl in puin het alles werd geschoten ;
En toen hij 't vreéverdrag, met Spanje's vorst gesloten,
Nog eens verbroken had, viel hij op nieuw in 't land,
Zaaide overal den rouw door 't zwaard en door den brand
Daar zucht naar ijden roem hem eenig mocht bezielen.
Het fort van Willebroeck kwam Lodewijk ook vernielen,
De Schans werd toen gesloopt, de wallen plat gevoerd.
Alleen het wachthuis bleef en moest, onaangeroerd,
Door al de woeling heen der staatkunde en der jaren
Tot heden toe voor ons zijn uitzicht trouw bewaren.

(71) Van 1648 af werd door het vredeverdrag van Munster de Schelde voor de schepen gesloten, zoodat Antwerpen's haven totaal ledig en Belgenland van de zee om zoo te zeggen afgesneden was. Eens de zeevaart te niet zijnde, — terzelfder tijd met de nijverheidstakken die ook naar den vreemde geweken waren — is het niet te verwonderen dat de inlandsche handel langs de binnenwateren ook onbeduidend wierd. De beweging was zoo totaal uit onze streken verdwenen, dat zelfs na de onderwerping van België door Farnese, in tijd van vrede de steden om zoo te zeggen gesloten bleven, daar het gras in de straten groeide; de groote wegen bleven onveilig en de wolven kwamen tot aan de stadspoorten. Ter staving halen wij over de wolvenjacht de volgende nota aan uit het werk van den heer H. Sel.

Om van die roofdieren ontslagen te geraken, zijn de gemeenten later genoodzaakt geweest eene belooning uit te loven aan al wie eenen gedooden wolf kon aanbrengen. De wolvenvangers gebruikten netten, die zij op de uiteinden der bosschen openspannen, en waarin de wolven zich verwarden. Met die afgemaakte beesten gingen zij de naburige dorpen af, en kregen overal 14 stuivers voor éénen volwassen wolf, en 7 stuivers voor elken jongen. Doch om alle bedrog te vermijden, werden de betaalde wolven met een brandijzer geteekend. Op het einde der XVIIe eeuw telde men jaarlijks met honderde wolven, die hier rondgevoerd werden; en uit eene specificatie van betalingen door den collecteur aan wolvendragers gedaan ten jare 1725, blijkt dat het getal van aangebrachte wolven toen nog beliep tot 127.

(72) Sedert de inneming door generaal Carondelet hebben de spanjaarden er een garnizoen in gehouden tot in 1683 wanneer de franschen, onder Lodewijk XIV, hier door plundering en brand veel vernield hebben.

(73) Waarschijnlijk is de schans met hare wallen dan ook verdwenen, uitgenomen het huidige sashuis welk ten jare 1608 binnen de watergrachten was opgebouwd en tot in den loop der verledene eeuw voor wachthuis gediend heeft. (H. Sel.)

Het dagen onzer eeuw van licht en vrijheidszin,
Na de opening der Scheld' (74) zag weér het tijdstip in
Van groote handelsbloei : 't gebouw kreeg zijn bestemming
Van vóór den sombren tijd der vaadren hartsbeklemming.
Geen oostenrijksch soldaat, geen spaansche soldenier
Betrok nog deze wacht, met roestend krijgsrapier.
Noch bleef als vroeger tijd, vervelend, geuwend staren
Ontcijfrend op den balk de leus « *Vaert wel die varen* ». (75)
Neptinus wakker volk verving Bellona's kroost,
En nevens de oude Schans verhief zich woon bij woon.
En door het nieuwe sas (76) verdrongen zich de schepen (77)
Die men door 't stoomgevaart' naar Brussel voort ziet slepen.
Wie zich hier nederzet, houdt 't geuzenvlag in eer ;
Daarom herhaal ik ook : Vooruit! vaart wel die varen!
Wijl armoé ieder oord den slavenband (78) blijft sparen,
Dat God, o vrije plek, uw' voorspoed steeds vermeer!

EINDE.

(74) Joseph II. keizer van Oostenrijk en bezitter van ons land, op het einde der achtiende eeuw, wilde de Schelde voor de schepen doen openen. De Hollanders schoten op de Oostenrijksche brik die de Hondt wilde opvaren, en Joseph II liet alles stil zich vergenoegende met een geschenk van 10 millioen gulden. Toen de Franschen in 1703 België overweldigd hebben, openden zij voor goed onzen schoonen stroom voor den koophandel.

(75) In de zaal op het eerste verdiep van het sashuis te Klein-Willebroeck loopen de eiken balken der zoldering te midden bijeen en daar is een ornamentsroos geplaatst met de woordspeling : « *Vaert wel die varen.* »

(76) Zie nota 65.

(77) Jaarlijks worden er twintig- tot vijf-en-twintig-duizend doortochten van schepen aan het sas te Klein-Willebroeck bestatigd.

(78) De verarmoeding en den ondergang van handel en nijverheid in eene plaats brengt er onvermijdelijk de klerikalen aan het hoofd. De klerikale steden uit het vlaamsch gedeelte van België zijn daar ten bewijze.

WILLEBROEKSE KRONIEKEN

Uitgave van de
Werkgroep "Heemkunde - Geschiedenis - Leefmilieu"
van de
Gemeentelijke Culturele Raad

Reeds verschenen :

- 1983-1 : "Willebroek 800"-rede van Gouverneur Kinsbergen
- 1984-1 : 450 jaar Sint-Niklaasgilde
- 1984-2 : De Rupelschans

In voorbereiding :

- 1984-3 : Het Burgerlijk Gods- en Gasthuis "Hospice Louis De Naeyer"
te Willebroek (Deel II)

Verkrijgbaar op het gemeentehuis aan 50 fr. per exemplaar of aan
75 fr. per exemplaar wanneer via de post moet worden toegezonden.
De stortingen daartoe dienen voorafgaandelijk te gebeuren op
rekening nr. 091-0001201-66 van het Gemeentebestuur van
Willebroek, met de melding van het verlangde nummer.

Redaktieraad

Karel De Decker, Jos De Keersmaecker, Marcel Eeraerts,
Louis Van Beneden, Rony Van Mol en Jacques Wauters.

Redaktieadres

Willebroekse Kronieken
p/a Gemeentehuis
2660 Willebroek.